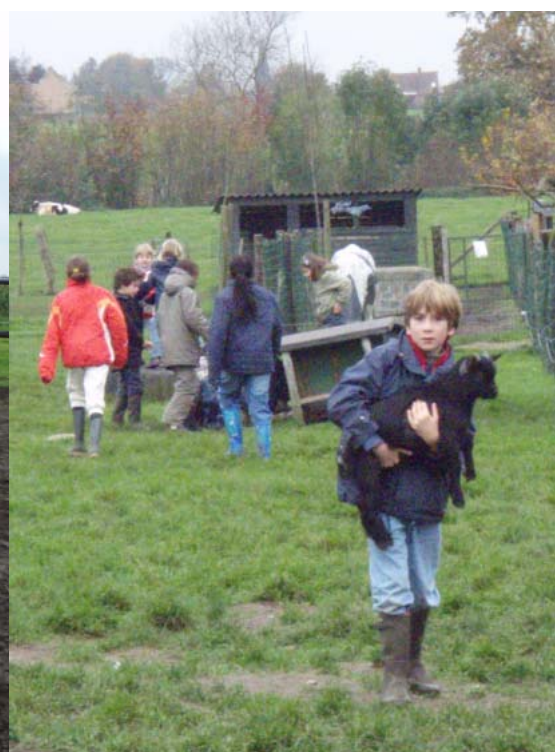

Inventarisatie Jeugdboerderijen

Dorit Haubenhofer, Jan Hassink & Ilse Kragt

Inventarisatie Jeugdboerderijen

Dorit Haubenhofer, Jan Hassink & Ilse Kragt

In opdracht van het ministerie van LNV, uitgevoerd in het cluster Ecologische Hoofdstructuur, thema Jeugd, Natuur en Gezondheid (BO-02-009)

Plant Research International B.V., Wageningen
maart 2008

Rapport 174

© 2008 Wageningen, Plant Research International B.V.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Plant Research International B.V.

Exemplaren van dit rapport kunnen bij de (eerste) auteur worden besteld. Bij toezending wordt een factuur toegevoegd; de kosten (incl. verzend- en administratiekosten) bedragen € 50 per exemplaar.

Plant Research International B.V.

Adres : Droevendaalsesteeg 1, Wageningen
: Postbus 16, 6700 AA Wageningen
Tel. : 0317 - 47 70 00
Fax : 0317 - 41 80 94
E-mail : info.pri@wur.nl
Internet : www.pri.wur.nl

Inhoudsopgave

	pagina
Dankwoord	1
Samenvatting	2
Overzicht van de behoeften aan gerichte ondersteuning van jeugdboerderijen door de Ministeries van LNV, OC&W en Jeugd en Gezin en provincies	5
Behoeften van het jeugdbeleid algemeen	5
Behoeften op gebied van jeugdzorgboerderijen	5
Behoeften op gebied van leerwerkboerderijen	5
Behoeften op gebied van educatieboerderijen	6
1. Inleiding	7
2. Projectopzet en Onderzoeksvragen	9
3. Overzicht jeugdboerderijen in Nederland	11
4. Jeugdzorg en jeugdbeleid	13
4.1 Hoe zitten jeugdzorg en jeugdbeleid in elkaar	13
4.2 Knelpunten en doelstellingen in het jeugdbeleid en de jeugdzorg	13
4.3 Wat kan de landbouw bijdragen aan het oplossen van knelpunten	15
5. Jeugdzorgboerderijen	17
5.1 Omvang en diversiteit van jeugdzorgboerderijen	17
5.2 Kwaliteiten van jeugdzorgboerderijen	18
5.3 Randvoorwaarden waar jeugdzorgboerderijen aan moeten voldoen	21
5.4 Gesignaleerde knelpunten door jeugdzorginstellingen en jeugdzorgboeren	21
5.5 Gedetailleerde beschrijving van verschillende diensten die worden geboden op jeugdzorgboerderijen voor jeugdigen met gedrag- en sociale of psychische problemen	22
6. Leerwerkboerderijen	27
6.1 Inleiding	27
6.2 Randvoorwaarden	27
6.3 Betekenis voor jongeren	28
6.4 Knelpunten en wensen richting beleid	28
6.5 Voorbeelden	29
7. Jeugdeducatie	33
7.1 Omvang en diversiteit van jeugdeducatie op de boerderij	33
7.2 Kwaliteiten van educatieboerderijen voor jeugdigen	35
7.3 Effecten van boerderijeducatie	38
7.4 Aansluiting bij het onderwijs	39
7.5 Knelpunten op gebied van boerderijeducatie	40
7.6 Gewenste acties vanuit de Ministeries van LNV of OC&W	41
7.7 Gedetailleerde beschrijving van verschillende vormen van jeugdeducatie op de boerderij	42
7.7.1 Extensieve vormen van boerderijeducatie	42
7.7.2 Mengvorm tussen extensieve en intensieve vormen van boerderijeducatie	44
7.7.3 Intensieve vormen van boerderijeducatie	46
8. Literatuur	51
9. Websites	53
Bijlage I. Organisaties op het vlak van Jeugdzorg(boerderijen) binnen en buiten Nederland	1 p.
Bijlage II. Organisaties op het vlak van Jeugdeducatie binnen en buiten Nederland	1 p.
Bijlage III. Organisaties, stichtingen, boerderijen, en scholen die meegewerkt hebben aan dit rapport	4 pp.

Dankwoord

We bedanken iedereen die deelgenomen heeft aan de interviews: de boeren, leerkrachten, vertegenwoordigers van jeugdzorginstellingen en deskundigen op gebied van educatieboerderijen.

Speciale dank gaat uit naar Nicolette van der Kamp van Stichting Educatief Platteland, Evelyne Schreurs van Stichting Boerderijschool, Yvon Schuler van Orgyd proces advies en Judith Gerritsen van Vrienden van het Platteland.

Samenvatting

Boerderijen kunnen op verschillende manieren bijdragen aan doelstellingen van jeugd-, gezondheids- en zorgbeleid. Een toenemend aantal boerderijen biedt zorg-, opvang-, educatie-, leer- en speelmogelijkheden voor kinderen en jongeren. In dit rapport geven we een overzicht van initiatieven op het gebied van jeugdboerderijen, hun mogelijke bijdragen aan beleidsdoelstellingen en randvoorwaarden voor optimaal functioneren.

Er zijn ruim 150 jeugdzorgboerderijen waar jaarlijks ruim 1000 kinderen en jongeren met sociale en/of gedragsproblemen worden opgevangen. Een aantal van deze boerderijen werkt samen met een jeugdzorginstelling, waardoor verschillende diensten zijn ontwikkeld: dagopvang, gezinshuizen en wonen. Een groter aantal jeugdzorgboeren werkt echter niet samen met een jeugdzorginstelling, maar maakt directe afspraken met de ouders van de cliënten. Deze boerderijen richten zich met name op naschoolse opvang en weekendopvang.

Op ruim 120 leerwerkboerderijen volgen jaarlijks meer dan 300 jongeren een traject waarbij het doel is om door te stromen naar een baan of opleiding.

Er zijn ongeveer 225 educatieboeren die groepen kinderen op hun boerderij ontvangen. Jaarlijks verwelkomen zij ongeveer 50.000 kinderen, waarvan het grootste deel afkomstig is uit het basisonderwijs. Vaak komen de klassen éénmaal, maar in het rapport worden ook voorbeelden beschreven waarbij schoolklassen een week per jaar naar de boerderij gaan of gedurende een jaar wekelijks op de boerderij meewerken.

De ervaring is dat jeugdboerderijen een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan doelstellingen op gebied van jeugdzorg en jeugdbeleid. Het gaat dan om verminderen van wachtlijsten in de jeugdzorg, voorkomen van zwaardere vormen van zorg, verminderen van jeugdwerkeloosheid en uitval in het onderwijs, en verminderen van gedragsproblemen. De verwachting is dat de boerderijen ook bijdragen aan kennis over en betrokkenheid bij de landbouw en de natuur. De ervaring is dat de meer intensieve vormen van boerderijeducatie, de jeugdzorg- en de leerwerktrajecten, ook belangrijk zijn voor het zelfvertrouwen, de eigenwaarde en sociale vaardigheden van kinderen en jongeren. Tenslotte kunnen boerderijen een rol spelen bij het verminderen van overgewicht.

Boeren, scholen en instellingen noemen diverse knelpunten, zoals gebrek aan onderbouwing van de effecten, problemen met financiering, gebrekkige implementatie in het onderwijs, de jeugdzorg en het sociale beleid, en problemen op gebied van ruimtelijke ordening.

Er is behoefte aan gerichte ondersteuning door de Ministeries van LNV, OC&W, Jeugd en Gezin en de provincies.

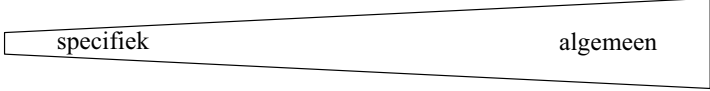
De volgende tabel (tabel 1) en figuur (figuur 1) geven een beknopte vergelijking van de verschillende typen jeugdboerderijen.

Tabel 1. *Overzicht van jeugdboerderijen in Nederland en vergelijking van hun eigenschappen, doelgroepen, doelstellingen, financieringen, en knelpunten.*

Overzicht jeugdboerderijen in Nederland

	Jeugdzorgboerderijen	Leerwerkboerderijen	Educatieboerderijen
Omschrijving	Bieden opvang en begeleiding voor kinderen/ jongeren met een bepaalde problematiek	Bieden leerwerktrajecten voor jongeren die op de arbeidsmarkt niet terecht komen	Bieden leer-, educatie- en opleidingsprogramma's
Vermelde aantal boerderijen (feitelijk onbekend)	Ca. 150	Ca. 80 leerwerkboerderijen, ca. 40 bedrijven voor sociale activering	Ca. 25 gespecialiseerde en ca. 200 semi-professionele bedrijven
Aanbod	Naschoolse) dagopvang, gezinshuizen, behandeling, permanent wonen	Leerwerktrajecten, sociale activering	Van eenmalig bezoek incl. rondleiding tot gedurende een jaar wekelijks meewerken op de boerderij
Doelgroepen	Jongeren met gedrags- en sociale problemen, psychosociale/ psychiatrische problemen, justitionele problemen, licht verstandelijke beperkingen	Jongeren die op de gewone arbeidsmarkt niet terecht komen	Meestal basisonderwijs; soms ook voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs; soms ook buitenschoolse groepen van kinderen/ jongeren
Aantal jongeren/jaar	400 kinderen (0-12jaar), 600 jongeren (12-18 jaar)	Ca. 300	Zeker 50.000
Verwijzing door	Bureau Jeugdzorg, direct (pgb constructie)	Niet helemaal duidelijk (scholen, gemeenten, privé, re-integratiebureaus)	Acquisitie door boeren bij scholen of door eigen initiatief van scholen
Financiering	Afhankelijk van doelgroep en aanbod (Wjz, AWBZ, Bjj, PGB).	Gemeente, UWV, GGZ, AWBZ, PGB	Subsidies door derden (provincie), door scholen, ouders, etc.
Knelpunten	Geen onderbouwing van effecten, gebrek aan uitwisseling, soms financiering, soms ruimtelijke ordening	Financiering, implementatie binnen maatschappij, gebrek aan vervolgplekken, landelijk netwerk	Financiering, kwaliteitszekerheid, bekendheid, landelijk netwerk, implementering binnen onderwijs
Hoofddoelen	Zorg en behandeling	Opleiding naar betaalde baan, beschermde werkplek, vrijwilligerswerk, sociale activering	Kennis over en affiniteit met landbouw en natuur, soms ook vaardigheden en eigenwaarde

Vergelijking Jeugdboerderijen in Nederland

	Jeugdzorgboerderijen	Leerwerkboerderijen	Educatieboerderijen
Doelgroep			
Aantal boerderijen	150	120	225
Aantal deelnemers/jaar	1.000	300	50.000
Financiering	redelijk geregeld	slecht geregeld	slecht geregeld
Bekendheid in maatschappij	redelijk	laag	laag
Netwerkvorming	regionaal	gering	regionaal
Knelpunten	specifiek	veel	veel
Inbedding in zorg- of onderwijssector	redelijk	laag	laag

Figuur 1. Vergelijking van jeugdboerderijen in Nederland qua doelgroepen, eigenschappen boerderijen, financiering, bekendheid, netwerkvorming, knelpunten en inbedding.

Voor verschillende overheden is het belangrijk te weten aan wat voor soort ondersteuning jeugdboerderijen behoefte hebben. De belangrijkste behoeften worden hieronder weergegeven.

Overzicht van de behoeften aan gerichte ondersteuning van jeugdboerderijen door de Ministeries van LNV, OC&W en Jeugd en Gezin en provincies

Door jeugdzorgboeren, educatieboeren en jeugdzorginstellingen werden een aantal knelpunten benoemd die door Ministeries en provincies kunnen worden aangepakt. Hieronder volgt een overzicht van de behoeften die in de interviews naar voren kwamen.

Behoeften van het jeugdbeleid algemeen

- Er is groot behoefte aan meer samenwerking tussen de verschillende stakeholders op gebied van jeugdvoorzieningen, zoals onderwijs, jeugdgezondheidszorg en maatschappelijk werk. Er is gebrek aan uitwisseling over knelpunten, problemen, en oplossingsopties, en er zijn onduidelijkheden over taakverdeling en bevoegdheden van de verschillende stakeholders.
- Alle partijen signaleren een gebrek aan wetenschappelijke onderbouwing van de meerwaarde van educatie of zorg op de boerderij. Dit belemmert de erkenning en inbedding in onderwijs en zorg. Ministeries en provincies kunnen hier onderzoek entameren.

Behoeften op gebied van jeugdzorgboerderijen

Jeugdzorgboerderijen zijn nu niet opgenomen in de lijst van goede interventies, die door het Nederlands Jeugdzorg Instituut (NJI) is opgesteld. Dit belemmert de inbedding van jeugdzorgboerderijen in het reguliere aanbod en structurele financiering vanuit de provincie. In hoeverre de provincie programma's van jeugdzorgboerderijen met financiële middelen ondersteunt, is nu afhankelijk van de provincie waarin deze programma's draaien.

Opvallend is dat in elke provincie een ander aanbod wordt ontwikkeld afhankelijk van de historie en het beleid van de betrokken jeugdzorginstelling. Er is nu geen kennisuitwisseling en afstemming tussen de provincies.

De wensen van jeugdzorgboeren en jeugdzorginstellingen richting beleid (met name provincies) zijn:

- Ondersteuning van pilots op gebied van jeugdzorgboerderijen
- Stimulansen om te komen tot inbedding van dit nieuwe aanbod in de reguliere jeugdzorg
- Netwerkvorming op regionaal en landelijk niveau
- Eenvoudiger maken van logeeropvang en verbouwing van bedrijfsgebouwen voor permanent wonen.
- Verminderen van bureaucratie, waardoor plaatsing van jeugdigen op een boerderij eenvoudiger en sneller kan verlopen
- Terughoudender opstelling van de provincie ten aanzien van de inhoud van de zorg. Ruimte geven aan jeugdzorginstellingen en jeugdzorgboerderijen om de zorg inhoudelijk vorm te geven.

Behoeften op gebied van leerwerkboerderijen

- Het grootste knelpunt is de moeilijkheid om leerwerktrajecten op de boerderij gefinancierd te krijgen. Een leerwerkboerderij die aan bepaalde eisen voldoet zou financiering vanuit het onderwijs moeten kunnen krijgen.
- Leerwerkboerderijen hebben ook behoefte aan ondersteuning bij netwerkvorming. Een landelijk netwerk van boeren die LWT's aanbieden mist.
- Wat soms ook een knelpunt is, is dat een LW- boerderij moet concurreren met zorginstellingen. Zorginstellingen willen hun cliënten vaak niet loslaten, ook als dat wel de wens is van de cliënt. Het zou goed zijn als

de uitwisseling tussen instellingen, boerderijen, en andere plekken makkelijker was, en de rolverdelingen duidelijker.

- Voor heel gehandicapte jongeren stoppen opleidingsmogelijkheden als ze het speciaal onderwijs verlaten. Door het scheppen van meer opleidings- en werkmogelijkheden voor gehandicapte jongeren bieden de Ministeries deze jongeren veel meer perspectief en worden veel knelpunten voorkomen.

Behoeften op gebied van educatieboerderijen

Educatieboeren geven aan dat de Ministeries van LNV en OC&W de sector flink kunnen stimuleren. Ze hebben de volgende wensen:

- Betere samenwerking tussen LNV en OC&W om boerderijeducatie te stimuleren.
- Budget vanuit OC&W beschikbaar stellen om boerderijeducatie verder te ontwikkelen en uit te rollen.
- Via voorlichting zichtbaar maken dat boerderijeducatie aansluit bij de kerndoelen van het basis- en voortgezet onderwijs en scholen informeren over het aanbod op gebied van boerderijeducatie.
- Ondersteunen van voorlichting aan scholen over de waarde van boerderijeducatie.
- Ondersteunen van boeren en leerkrachten bij het opzetten van netwerken en uitwisselen van ervaringen. Hierdoor worden vraag en aanbod ook beter op elkaar afgestemd.
- Stimuleren van een cultuuromslag binnen het onderwijs opdat de beschikbare middelen binnen een school, (bv. voor cultuuractiviteiten en excursies) ook voor boerderijeducatie ingezet worden.
- Ondersteunen van het landelijk kwaliteitssysteem van boerderijeducatie. Boerderijeducatie moet in Groningen dezelfde klank hebben als in Amsterdam. Alleen met zo'n kwaliteitssysteem kan je scholen overtuigen om geld in boerderijeducatie te investeren. Een school moet weten wat ze kan verwachten als ze naar een educatieboerderij gaat.
- Stimuleren van het implementeren van boerderijeducatie in de leerplannen van basisonderwijs, voortgezet onderwijs, en speciaal onderwijs. Dit sluit dan ook aan bij de behoefte van leermateriaal – bv leerboeken – over boerderijeducatie. De Ministeries LNV en OC&W moeten ondersteunen dat scholen buiten- school leerpakketten in hun leerplannen opnemen. Scholen die geen geld daarvoor hebben of geen geld daarvoor willen uitgeven kunnen overtuigd worden door de Ministeries.
- Een andere wens richting Ministeries is het bijdragen aan een (collectieve) verzekering voor educatieboeren/boerinnen. Nu is het nog onduidelijk wie verantwoordelijk is als de kinderen bv ziek worden door een boerderijbezoek, of als een ongeluk gebeurd op de boerderij. Nu is het zo geregeld dat de school verantwoordelijkheid is als de klas tijdens schooltijd op excursie gaat. Maar het is onduidelijk wie verantwoordelijk is als de kinderen naar de boerderij fietsen en er een kind aangereden wordt door een auto.
- Voor veel boeren is het niet duidelijk hoe ze de Ministeries op een goede en directe manier kunnen aanspreken. De Ministeries staan te ver af van de individuele boer.

1. Inleiding

Jongeren zijn een belangrijke doelgroep voor het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). Zij zijn de koks, natuurbeheerders, groenteboeren, boswachters, varkenshouders, vogelaars, euro parlementariërs, ministers en nog veel meer van de toekomst. LNV vindt het belangrijk dat kinderen al op jonge leeftijd verbondenheid ontwikkelen met natuur en voedsel.

Een groot deel van de jeugd blijkt nauwelijks met natuur en groen in aanraking te komen. Deze groep ontwikkelt er dan ook weinig kennis over. Daarnaast raken kinderen steeds verder vervreemd van de herkomst van voedingsmiddelen. Als dit niet verandert, bestaat het risico dat toekomstige generaties zich steeds minder verbonden zullen voelen met de natuur, de herkomst van ons voedsel en het leven op aarde.

Het Ministerie van LNV geeft speciale aandacht aan de jeugd als het gaat om natuur en voedsel. Net als bij voedsel is het van belang dat jongeren zich bewust worden van de waarden van natuur. Zeker nu steeds grotere aantallen jongeren opgroeien in een stedelijke omgeving, is regelmatig contact met natuur in de breedste zin van het woord geen vanzelfsprekendheid.

Ook de lichamelijke en psychische gezondheid van de jeugd zijn aanleiding voor zorgen. Net als in veel andere landen groeit overgewicht in Nederland uit tot een omvangrijk en kostbaar gezondheidsprobleem. Ook kinderen worden steeds zwaarder. Recent onderzoek laat zien dat gemiddeld 14% van de jongens en 17% van de meisjes te dik is (Vreke, e.a. 2006).

De laatste jaren is ook duidelijk geworden dat de jeugdzorg met forse problemen te maken heeft (Ministerie van BZK e.a. 2004). Jeugdigen en hun omgeving krijgen niet altijd adequate hulp bij psychische of gedragsproblemen. Uit recent onderzoek blijkt dat 20% van de kinderen in Nederland emotionele of gedragsproblemen heeft. In ongeveer de helft van de gevallen lukt het de ouders niet om zonder hulp van buitenaf de problemen van hun kind het hoofd te bieden. Toch krijgen veel van deze ouders nu geen hulp, ofwel omdat ze zelf niet aan de bel trekken of omdat anderen, zoals de school of huisarts, niet op de hulpvraag ingaan (Zwaansdijk, 2005). Provincies maken zich zorgen over de toenemende vraag naar jeugdzorg en de achterblijvende capaciteit. Er ontstaan steeds weer wachtlijsten (Stimuland, 2003).

Een ander probleem is dat te veel jeugdigen het onderwijs verlaten zonder diploma. De overheid heeft als doel gesteld het aantal uitvallers in het onderwijs terug te brengen van 15 % in 2003 naar 8,1 % in 2010 (Ministerie van BZK e.a., 2004).

Landbouw en groen kunnen bijdragen aan een gezonde ontwikkeling van kinderen. In het rapport van de Gezondheidsraad en de RMNO (2004) wordt beschreven hoe landbouw en groen kunnen bijdragen aan de geestelijke, motorische en sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Ze kunnen ook een rol spelen bij het voorkomen en verminderen van probleemgedrag bij jongeren.

Scholen en jeugdzorginstellingen hebben steeds meer interesse in de mogelijkheden die boerderijen bieden voor educatie, opvang en leerwerktrajecten voor kinderen en jongeren. Steeds meer boeren spelen in op deze maatschappelijke vragen en bieden diensten als boerderijeducatie, jeugdzorg en leerwerktrajecten.

Wat op dit moment mist is een overzicht van initiatieven op gebied van jeugdboerderijen, hun mogelijke bijdragen aan beleidsdoelstellingen en randvoorwaarden voor optimaal functioneren.

We richten ons met name op jeugdzorgboerderijen, leerwerkboerderijen en educatieboerderijen. Op deze boerderijen staan scholing en ontwikkeling van kinderen en jongeren centraal. Bovendien bestaat de indruk dat vooral deze boerderijen voor de jeugdzorg en het jeugdbeleid wat te bieden hebben.

2. Projectopzet en Onderzoeksvragen

In 2007 kreeg Plant Research International van Wageningen UR van het Ministerie voor Landbouw, Natuur & Voedselkwaliteit (LNV) de opdracht een overzicht te maken van initiatieven op gebied van jeugdboerderijen en de omvang, diversiteit, potentie, kansen en belemmeringen van deze nieuwe sector in kaart te brengen. De resultaten kan LNV gebruiken richting maatschappelijke actoren en andere Ministeries om de betekenis van boerderijen voor het welbevinden en de gezondheid van jongeren en kinderen voor het voetlicht te brengen. Het project draagt ook bij aan het zichtbaar maken van jeugdboerderijen. Tenslotte geeft het project het Ministerie toegang tot de 'key players' in dit veld.

De doelstellingen van het onderzoek zijn de volgende:

- Overzicht bieden van initiatieven voor educatie-, zorg-, leer- werk-, speel-, bezoek- en opvangboerderijen voor de jeugd in Nederland.
- Beschrijven van verschillende typen jeugdboerderijen.
- Beschrijven van knelpunten bij deze verschillende typen jeugdboerderijen en wensen richting het beleid.
- Inventariseren van mogelijke bijdragen van jeugdboerderijen aan beleidsdoelstellingen op het gebied van jeugd, gezondheid, zorg en educatie.
- Verkennen van mogelijkheden om een netwerk van jeugdboerderijen tot stand te brengen.

De volgende onderzoeksmethoden zijn gebruikt:

- Bestudering van literatuur en ander schriftelijk materiaal.
- Verzamelen van informatie van websites.
- Interviews met relevante stakeholders op het gebied van jeugdboerderijen. Hierbij hebben wij ons met name gericht op jeugdzorgboerderijen en educatieboerderijen.

In het project is samengewerkt met het Landelijk Steunpunt voor Landbouw en Zorg, Stichting Educatief Platteland, Vrienden van het Platteland, Stichting Boerderijschool, Orgyd proces advies en een groot aantal jeugdzorginstellingen.

3. Overzicht jeugdboerderijen in Nederland

Er bestaat een breed spectrum aan jeugdboerderijen in Nederland. Deze kunnen ingedeeld worden in de volgende categorieën:

Jeugdzorgboerderijen

Jeugdzorgboerderijen zijn boerderijen waar kinderen en jongeren met een bepaalde problematiek worden opgevangen en begeleid. Jeugdzorgboerderijen bieden dagopvang, behandeling en wonen. We kunnen verschillende categorieën jeugdigen onderscheiden: jeugdigen met gedrags- en sociale problemen, met psychosociale en psychiatrische problemen, met een verstandelijke beperking en een justitiële achtergrond (zie tabel 2). Soms gaat het ook om een combinatie van problemen.

Tabel 2. Overzicht van categorieën jeugdigen uit de jeugdzorg die op boerderijen worden opgevangen.

Jeugdzorg	Gedrags- en sociale problemen
	Psychosociale en psychiatrische problemen
	Justitionele problemen
	Licht verstandelijke beperking

Er zijn ongeveer 170 zorgboerderijen die jongeren uit de jeugdzorg willen en kunnen opvangen (www.landbouwzorg.nl). Uit een enquête onder zorgboeren blijkt dat er in 2005 bijna 600 jongeren (12-18 jaar) en 400 kinderen (0-12 jaar) uit de jeugdzorg en 500 jongeren uit het speciaal onderwijs een plek vonden op de zorgboerderij (Zwartbol, 2005; Hassink et al, 2007).

Leerwerkboerderijen

Leerwerkboerderijen kunnen gezien worden als een specifieke combinatie van jeugdzorg en jeugdeducatie. Leerwerkboerderijen zijn zorgboerderijen die leerwerktrajecten (LWT) aanbieden voor mensen die problemen hebben op de 'gewone' arbeidsmarkt. Het doel van LWT's is dus re-integratie terug naar de arbeidsmarkt of naar het onderwijs. De leerwerkboerderijen richten zich op verschillende groepen: schoolverlaters zonder diploma van het VMBO, schoolverlaters van het speciaal onderwijs, langdurig werklozen, deels arbeidsongeschikten (WAO, Wajong), mensen met een verstandelijke beperking en mensen met een psychische en/of sociale hulpvraag. Uit een inventarisatie in 2006 blijkt dat er ongeveer 80 echte leerwerkboerderijen zijn in Nederland. Hiervan richten er zich 10 specifiek op jongeren. Per boerderij zijn er gemiddeld tussen de 5 en 20 deelnemers. Ca. 70% van de deelnemers is man. De meeste deelnemers zijn meerdere dagen per week op de boerderij te vinden.

Educatieboerderijen

Jeugdeducatie is een breed begrip. Het omvat alle leer-, educatie- en opleidingsprogramma's waar kinderen en jongeren in aanraking komen met een boerderij. Educatieboerderijen ontvangen meestal schoolklassen uit het basis-onderwijs, maar er zijn ook scholen uit het speciaal onderwijs en het voortgezet onderwijs die de boerderij bezoeken. Er zijn gespecialiseerde educatieboerderijen die wekelijks groepen ontvangen en educatie als een serieuze bedrijfstak zien, educatieboerderijen die meerdere malen per jaar een groep ontvangen en boerderijen die incidenteel een groep ontvangen. Het aantal boerderijen dat incidenteel een groep ontvangt is ongeveer 8.000; er zijn ongeveer 25 gespecialiseerde educatieboerderijen.

Overige vormen van jeugdboerderijen: Speel-, bezoek-, kinder- en kinderopvang boerderijen

Speel- en bezoekboerderijen bieden met name recreatieve activiteiten en speelplezier voor kinderen, zoals schoolreisjes, kinderfeestjes en speciale arrangementen. Het plezier en de ontspanning staan centraal, niet de educatieve aspecten. De boerderijomgeving wordt gebruikt als decor. Kinderen kunnen dieren aaien, klimmen, springen en klauteren. Het aantal speel- en bezoekboerderijen is niet bekend. Op de site van Vrienden van het Platteland staan 244 boerderijen vermeld die kinderpartijtjes aanbieden.

Kinderboerderijen richten zich vanouds op educatie en recreatie voor jongeren en kinderen. Steeds meer zoeken ze naar mogelijkheden om meerdere functies te combineren zoals natuur- en milieueducatie, kinderopvang, buurtparticipatie en opvang van mensen met een handicap. Met name voor kinderen in de grote steden zijn kinderboerderijen belangrijk als laagdrempelige voorzieningen in de eigen woonomgeving. Er zijn meer dan 400 kinderboerderijen die jaarlijks meer dan 15 miljoen bezoekers trekken (van Dijk, 2006).

Vormen van kinderopvang in de zin van de Wet kinderopvang zijn:

- Kinderopvang in een kindercentrum (dagopvang van 0-4 jarigen of buitenschoolse opvang van 4-12 jarigen). Het aantal kinderen speelt daarbij geen rol. Een kindercentrum kan ook in een woning zijn gevestigd.
- Kinderopvang in een gezinssituatie die tot stand komt door tussenkomst van een gastouderbureau door een ander dan door de ouder/verzorger, waarbij sprake is van de opvang van ten hoogste vier kinderen in de woning waar de ouder of de gastouder zijn hoofdverblijf heeft, is gastouderopvang.

Beide vormen van kinderopvang komen voor op de boerderij. Het aantal boerderijen dat kinderopvang aanbiedt is niet bekend. Op de site van Vrienden van het Platteland worden er 19 vermeld.

Op deze vormen van jeugdboerderijen gaan we in dit rapport niet verder in.

4. Jeugdzorg en jeugdbeleid

4.1 Hoe zitten jeugdzorg en jeugdbeleid in elkaar

Jeugdzorg is er voor jeugdigen tot 18 jaar die flinke problemen hebben tijdens het opgroeien, of waarbij het misloopt in de opvoeding. Het is specialistische zorg. Net als bij reguliere medische zorg is er een verwijzing nodig om deze specialistische zorg te krijgen. Dit loopt via Bureau Jeugdzorg. De zorg wordt geboden door een jeugdzorginstelling; dat kan in het gezin zijn, maar ook bij de jeugdzorginstelling zelf. Bij jeugdigen met ernstige problemen zijn de volgende groepen te onderscheiden (Oomen & Bos, 2006):

- Jeugdigen die jeugdhulpverlening nodig hebben; kinderen en jongeren met sociale en gedragsproblemen. Er vindt een stoornis in de ontwikkeling plaats waardoor ze niet goed kunnen opgroeien.
- Jeugdigen die geestelijke gezondheidszorg nodig hebben. Het gaat hier om kinderen en jongeren met psychosociale en psychiatrische problemen zoals jonge kinderen met angststoornissen of hechtingsproblematiek of oudere kinderen met eetstoornissen of met ADHD.
- Jeugdigen met een licht verstandelijke beperking.
- Jeugdigen die verblijven in een justitiële inrichting. Jongeren die door de politie zijn aangehouden voor bijvoorbeeld vernieling of diefstal kunnen de keus krijgen: naar justitie of naar Halt. Via een Halt-procedure kunnen jongeren weer rechtzetten wat ze fout hebben gedaan. Het gaat om een alternatieve (werk)straf.
- Jeugdigen met een combinatie van problemen. Vaak komt een probleem niet alleen en is er een combinatie van problemen zoals een opvoedprobleem en een psychiatrische stoornis.

Bij de jeugdzorginstellingen worden verschillende vormen van zorg onderscheiden: ambulante zorg waarbij de jeugdige in de eigen omgeving blijft wonen; dagbehandeling waarbij de jeugdige één of meerdere dagen per week naar een jeugdzorginstelling gaat voor behandeling; pleegzorg waarbij er opvang plaatsvindt in een pleeggezin; residentiële zorg - als een kind of jongere niet in het eigen gezin kan blijven, maar ook niet naar een pleeggezin kan wordt er 24-uurs zorg geboden in een jeugdzorginstelling.

Jeugdigen en hun ouders met minder zware problemen hebben geen jeugdzorg nodig. Zij kunnen terecht bij algemene voorzieningen, zoals scholen, jongerenwerk, de schoolarts of het algemeen maatschappelijk werk. Deze voorzieningen zijn allemaal actief op lokaal niveau en zullen proberen problemen vroegtijdig te signaleren en te voorkomen dat er ernstige opvoed- en opgroeioproblemen ontstaan. Waar gemeenten de taak hebben om problemen met opvoeden en opgroeien te voorkomen (preventief), heeft de provincie de verantwoordelijkheid om deze problemen zo goed mogelijk op te lossen (curatief). Dit maakt de gemeente regisseur van het lokaal jeugdbeleid en de provincie regisseur van de jeugdzorg.

4.2 Knelpunten en doelstellingen in het jeugdbeleid en de jeugdzorg

Knelpunten

Een toenemend aantal kinderen en jongeren leeft niet gezond. Het aantal kinderen met overgewicht is de laatste 20 jaar verdubbeld. Één op de acht kinderen is tegenwoordig te dik. De belangrijkste oorzaken zijn te weinig beweging en een verkeerd voedingspatroon (www.gezondebasis.nl). De hoeveelheid tijd die kinderen buiten spelen is de afgelopen 20 jaar gehalveerd. Vooral in vooroorlogse wijken van grote steden komen grote groepen kinderen nauwelijks nog buiten (Karsten et al., 2001; Ministerie van VWS, 2005). Het aantal kinderen met gedragsproblemen op gewone en speciale scholen groeit ook hard: van ongeveer 16.000 in 2001 naar 22.000 in 2004. Er zijn onrustbarend veel voortijdig schoolverlaters (64.000) en het aantal spijbelaars dat wordt aangemeld is fors gestegen naar 41 per 1000 leerlingen (Gorp, 2005; Kreulen, 2005; Salm, 2005). Dit sluit aan bij de trendanalyse door Zon-MW waaruit naar voren komt dat het aantal probleemkinderen in het onderwijs toeneemt, dat te veel jongeren de binding met de samenleving verliezen en dat meer aandacht voor participatie en burgerschap van jongeren nodig is.

In het najaar van 2004 heeft het kabinet 'Operatie Jong' gepresenteerd (Ministeries van BZK, Justitie, OCenW, SZW, VROM en VWS, 2004). Via deze operatie wil het kabinet diverse knelpunten in het jeugdbeleid aanpakken. De overheid signaleerde dat de jeugd tussen wal en schip kan raken door de veelheid aan voorzieningen. De volgende knelpunten en problemen werden gesignaleerd:

- Jeugdvoorzieningen zoals onderwijs, jeugdgezondheidszorg en maatschappelijk werk werken te weinig samen. Het onderwijs slaagt er niet altijd in vroegtijdig problemen te signaleren en ontvangt te weinig signalen van andere schakels in de zorgketen. Er zijn ook onduidelijkheden over taken en bevoegdheden van verschillende actoren.
- Er is een gebrekkige registratie en informatie-uitwisseling. Systematische kennis van de jeugd ontbreekt.
- Door wachtlijsten is hulp niet altijd tijdig beschikbaar.
- Te veel jeugdigen verlaten het onderwijs zonder diploma.
- Er is een toenemende jeugdwerkloosheid.
- Het rijksbeleid is verkokerd, er zijn versnipperde subsidiestromen en regelgeving conflicteert.
- Er zijn steeds minder mogelijkheden voor kinderen en jongeren om buiten te spelen en te sporten, en elkaar in de openbare ruimte te ontmoeten. Het thema kwaliteit van de openbare ruimte is bij veel gemeenten niet of nauwelijks uitgewerkt.
- Interventies en programma's in het jeugdbeleid, op preventief, curatief en repressief terrein zijn onvoldoende getoetst op effectiviteit.

Er is sprake van een sterke groei van het aantal aanmeldingen bij Bureau Jeugdzorg en de jeugd GGZ. Dit leidt steeds weer tot nieuwe wachtlijsten (van Yperen, 2007). Naast het verminderen van wachtlijsten staat de jeugdzorg ook voor de opgave zorg op maat te leveren en de kwaliteit van de geboden zorg te verbeteren.

Zoals al is aangegeven concludeert Marieke Zwaansdijk blijkt dat 20 % van de kinderen in Nederland emotionele of gedragsproblemen heeft. In ongeveer de helft van de gevallen lukt het de ouders niet zonder hulp van buitenaf de problemen van hun kind het hoofd te bieden. Toch krijgen veel van deze ouders nu geen hulp, ofwel omdat ze zelf niet aan de bel trekken of omdat anderen, zoals de school of huisarts, niet op de hulpvraag ingaan (Zwaansdijk, 2005). Jongeren in de (semi) residentiële jeugdhulpverlening geven aan dat de begeleiding in de jeugdzorg beter kan. Van begeleiders verwachten ze tijd en aandacht, continuïteit, serieus genomen worden, verantwoordelijkheid en gewoon doen (Meerdink, 1999). De veelvuldige wisseling van groepsleiders en tijdsdruk is nadelig voor het opbouwen van vertrouwen. Veel jongeren in de jeugdzorg hebben sowieso al weinig vertrouwen doordat ze al vaak in het vertrouwen beschaamd zijn.

Doelstellingen

De landelijke (en provinciale) overheden hebben een groot aantal doelstellingen geformuleerd, waaronder:

- Terugdringen van de wachtlijsten in de jeugdzorg en het ontwikkelen van meer diversiteit in de voorzieningen.
- Een zorgnetwerk realiseren rond alle scholen in het voortgezet en basis onderwijs. Hierin zitten in de eerste schil naast de school ook de jeugdgezondheidszorg, maatschappelijk werk en op afroep Bureau Jeugdzorg. In de tweede schil op afroep o.a. politie en bureau Halt. Hierdoor dient vroegtijdige signalering en effectieve interventie voor leerlingen met gedrags- en leerproblemen gewaarborgd te zijn en dient elke leerling de zorg te krijgen die hij of zijn nodig heeft.
- Terugdringen van het aantal uitvallers in het onderwijs van 15% in 2003 naar 8,1% in 2010.
- Verbeteren van de leefkwaliteit in de steden. Creëren van meer speelruimte, voorkomen van nieuwe overlastsituaties van jongeren in steden en het beperken van bestaande overlastsituaties in steden.

4.3 Wat kan de landbouw bijdragen aan het oplossen van knelpunten

Jeugdzorgboerderijen

Dat een boerderij voor jongeren met gedrags- of sociale problemen een goede plek kan zijn blijkt uit de pilot jeugdzorgboerderijen in Overijssel en de jeugdzorgboerderijen in andere provincies.

Ook in het buitenland zijn er positieve ervaringen met boerderijen voor deze jongeren. Een bijzondere plek is Green Chimneys in de omgeving van New York. Hier wonen kinderen uit New York met emotionele, gedragsmatige en/of leerproblemen. Er zijn programma's voor kinderen van 6-12 jaar en van 13-17 jaar. Green Chimneys is een dorp waar kinderen wonen, les krijgen en recreëren. Bij dit alles nemen de boerderij en het contact met planten en dieren een centrale plek in (www.greenchimneys.org).

Een ander voorbeeld is het project Integration in Zwitserland waar jongeren met psycho-sociale problemen uit Bern met veel succes worden opgevangen op boerderijen in de Emmental regio (www.integration-eggwil.ch; Frey et al., 2006)

Leerwerkboerderijen

De verwachting is dat leerwerkboerderijen kunnen bijdragen aan het verminderen van schooluitval en belangrijk zijn voor de participatie en het burgerschap van jongeren die het in het reguliere onderwijs niet redden.

Educatieboerderijen

In Noorwegen is een landelijk project 'living school' gestart, waarbij schooltuinen en boerderijen als leerplekken worden gebruikt. Er bestaat een groot aantal projecten binnen het 'living school' project, waarbij kinderen vanaf het eerste jaar op school regelmatig meedraaien op een boerenbedrijf. (www.levandeskule.no). De kinderen leren planten en dieren te verzorgen en ontdekken waar hun voedsel vandaan komt.

We verwachten dat het werken op de boerderij niet alleen een bijdrage levert aan een gezonde psychische en sociale ontwikkeling van kinderen, maar ook dat het stimuleert tot meer bewegen en een gezondere voeding.

In de volgende hoofdstukken worden de jeugdzorgboerderijen, leerwerkboerderijen en educatieboerderijen verder beschreven.

5. Jeugdzorgboerderijen

5.1 Omvang en diversiteit van jeugdzorgboerderijen

In 2005 werden er ongeveer 600 jongeren (tussen de 12 en 18 jaar) en 400 kinderen (0-12 jaar) opgevangen op jeugdzorgboerderijen. Daarnaast volgden in 2005 ongeveer 500 jongeren uit het speciaal onderwijs een traject op een zorgboerderij (Hassink et al., 2007).

Het merendeel van de zorgboerderijen biedt dagbesteding. Ongeveer 20 zorgboerderijen bieden de mogelijkheid voor wonen, 50 bieden logeermogelijkheden en 50 bieden trajecten voor arbeidstoeliding. Het aantal jeugdzorgboerderijen is relatief hoog in Overijssel, Gelderland en de noordelijke provincies en laag in Utrecht en het westen van Nederland.

De meeste zorgboerderijen waar kinderen of jongeren worden opgevangen sluiten een direct contract met de ouders of vertegenwoordigers van de jongeren en kinderen. De financiering verloopt vaak via een Persoonsgebonden Budget (PGB). Deze zorgboerderijen hebben dan geen formele samenwerking met een jeugdzorginstelling en de financiering loopt niet via de provincie.

Jeugdzorginstellingen in Overijssel (Trias), Gelderland (Pactum en Bredervoort), Noord Brabant (BJ Brabant, Topaze), Limburg (Xonar en Rubicon) en Flevoland (Nieuw Veldzicht) hebben de afgelopen jaren actief jeugdzorgtrajecten ontwikkeld op zorgboerderijen. Jeugdzorgboerderijen worden gezien als een welkome, kleinschalige en flexibele aanvulling in het reguliere aanbod. Het is een vorm van jeugdzorg die laagdrempelig en dichtbij of juist ver van huis kan worden gerealiseerd in een niet instellingsomgeving. Het bijzondere is dat een jeugdboerderij een fysieke en sociale omgeving kan bieden die voor jongeren met sociale en gedragsproblemen positief is.

De afgelopen jaren zijn door bovenstaande jeugdzorginstellingen de volgende modules op jeugdzorgboerderijen ontwikkeld:

(Woon)werktrajecten waarbij het ervaringsleren centraal staat

Het gaat om de oudere jeugd die vastloopt in het gezin (ze lopen weg), op school of in het werk (uitval) en in de vrije tijd (verkeerde vrienden, drugs en aanraking met criminaliteit). Het gaat bij BJ Brabant en Topaze om individuele 24 uur zorg voor een periode van enkele maanden tot een jaar. Bij Xonar en Rubicon gaat het om dagbesteding. Bijna altijd wordt er maar 1 jongere per boerderij geplaatst. Doelstellingen zijn jongeren weer op de rails krijgen, ze laten luisteren en verminderen van probleemgedrag. De ervaringen zijn heel positief. De indruk is dat de prikkelarme omgeving, de duidelijke structuur, de verantwoordelijkheid die jongeren krijgen, het boerengezin als rolmodel en het feit dat de boer gewoon boer is en geen hulpverlener belangrijke werkzame elementen zijn. Dit aanbod is ontwikkeld door BJ Brabant en Topaze in Noord Brabant en Xonar en Rubicon in Limburg. Het gaat hier om ongeveer 80 jeugdigen.

Naschoolse opvang en ondersteunende begeleiding op de boerderij

Het gaat vaak om de wat jongere jeugd. De boerderij wordt gebruikt om ouders te ontlasten en uithuisplaatsing te voorkomen. Het heeft een vergelijkbare functie als het Boddaert centrum. De jeugdigen komen niet om te werken, maar het gaat vooral om het welbevinden en het opdoen van belevingsgerichte ervaringen. De rust, de regelmaat, de aanwezigheid van dieren, de kleinschalige sfeer van het boerengezin en de ruimte om energie en bewegingsdrang op een positieve manier te benutten worden gezien als werkzame elementen. Dit aanbod is ontwikkeld door Trias Jeugdhulp in Overijssel. Het gaat jaarlijks om ongeveer 40 jeugdigen.

Opvang in een gezinshuis op de boerderij

Dit is een alternatief voor een internaatgroep. Het gaat om jeugdigen die niet in een gewoon pleeggezin terecht kunnen. Dit aanbod is ontwikkeld door Nieuw Veldzicht in Flevoland in samenwerking met de Zonnehoeve in Zeewolde. Het gaat jaarlijks om ongeveer 25 jeugdigen.

Gehele ketenaanpak waarbij de boerderij zowel wordt ingezet voor naschoolse- of dagopvang als ook voor 24 uur opvang, afhankelijk van de behoefte van het individu

Hierbij wordt aangesloten bij en voortgebouwd op de best practices in Brabant/ Limburg en Overijssel. Dit aanbod wordt ontwikkeld door Pactum en Bredervoort in Gelderland. Het gaat jaarlijks om ongeveer 40 jongeren.

5.2 Kwaliteiten van jeugdzorgboerderijen

Om een beeld te krijgen van de kwaliteiten die deelnemers uit de jeugdzorg belangrijk vinden hebben we vijf jeugdzorgboerderijen bezocht waar jongeren wonen, overdag (alternatief voor school) of na schooltijd komen. Daarnaast hebben we interviews gehouden met vertegenwoordigers van alle hierboven genoemde jeugdzorginstellingen (met uitzondering van Nieuw Veldzicht). De leeftijd van de jongeren varieert van 10 tot 18 jaar. Er zijn problemen op één van de volgende gebieden: de thuissituatie, op school of in de werksituatie of in de vrije tijd. Het gaat vaak om jongeren met gedragsproblemen. Een deel van de jongeren woont nog thuis. Als de jongeren niet naar de zorgboerderij zouden kunnen, dan zouden ze of thuis zijn (als de situatie dat toelaat), dagopvang in een Boddaert centrum volgen of wonen in een leefgroep in een (gesloten) internaat.

Kwaliteiten die samenhangen met de boer, boerin en het gezin

Aansluiten bij het gezonde en omgang met gezonde mensen

Op een zorgboerderij staat niet het probleem centraal, maar dat wat de jongere kan. De zorgboer sluit aan bij de mogelijkheden. Hierdoor ontstaat er meer positieve aandacht dan in de reguliere jeugdhulpverlening, waar de aandacht juist wordt gericht op de problemen van de jongere. Daarnaast komt de jongere in contact met mensen van buiten het jeugdhulpverleningscircuit, niet alleen het boerengezin maar ook vertegenwoordigers, handelaren en bezoekers. Dit is een gezondmakender omgeving dan in de reguliere jeugdzorg. In de reguliere jeugdzorg heeft een jongere met name contacten met andere jongeren die problemen hebben.

Gewone leven: persoonlijk, gelijkwaardig

Op de boerderij werkt de jongere samen met de boer en is hij onderdeel van het leven van het boerengezin. Hierdoor ontstaat een sfeer van gelijkwaardigheid. Doordat je samen werkt en de jongere soms ook op de boerderij woont, zie je veel meer van elkaar dan in de reguliere hulpverlening. Je krijgt zo een persoonlijker verhouding dan in een instelling. Dit sluit aan bij onderzoek in de jeugdzorg. Kinderen en jongeren vinden tijd en aandacht van begeleiders, echt luisteren, serieus nemen, open en eerlijk zijn, vertrouwen en samen gewone dingen doen belangrijk (Meerdink, 1999).

Meer mogelijkheden om te experimenteren

In de jeugdhulpverlening zijn strikte regels over wat wel en niet is toegestaan en waar begeleiders zich aan moeten houden aan de orde van de dag. Als ze zich niet aan deze protocols houden lopen ze risico's. Een boer heeft eerder de neiging uit te gaan van de mogelijkheden en zoekt soms bewust de grenzen op om een jongere uit te dagen en om te experimenteren. In de praktijk blijkt dit bijna altijd positief uit te pakken. De jongere wordt hierdoor meer gestimuleerd eigen verantwoordelijkheid te nemen.

Continuïteit in de begeleiding

Jongeren in een leefgroep van een instelling hebben vaak te maken met wisselende begeleiders, doordat veel begeleiders parttime werken en regelmatig van baan of plek wisselen. De boer of boerin is echter altijd aanwezig. Als een jongere uit school komt kan hij zijn verhaal kwijt bij de boer of boerin. Hierdoor ontstaat er makkelijker een sterke band en vertrouwen dan in de reguliere zorg.

Rolmodel: Duidelijke normen en waarden

Veel boeren hebben duidelijke waarden en normen. Deze hangen vaak samen met de plattelandscultuur. Deze normen kunnen botsen met die van de jongere. De ervaring is dat als de boer voldoende een band kan opbouwen met de jongere en er wederzijds respect is, de jongere zich aan deze normen houdt. Omdat de jongere te gast is op de boerderij en deelgenoot is van het werken en het leven van de boer en het gezin, is het ook vanzelfsprekender dat de jongere de normen en waarden accepteert. De meeste jongeren hebben behoefte aan dit soort duidelijkheid. Voor hulpverleners in een instelling is het lastiger eenduidige normen en waarden te hanteren; er zijn verschillende begeleiders met elk hun eigen normen en waarden en daarnaast zijn er nog de regels van de instelling.

Rolmodel: Trots, vakmanschap en identiteit

De boer is trots op zijn bedrijf, op wat hij bereikt heeft. Het boerenleven is zijn identiteit, dit straalt hij uit. Hierdoor kan de boer een voorbeeld zijn voor jongeren die met hun identiteit worstelen. Dit is o.a. de ervaring bij Marokkaanse drop-outs die op de boerderij een plek vinden. De ervaring is dat jongeren de boer makkelijker autoriteit toekennen dan een begeleider in de jeugdhulpverlening, omdat hij een vakman is en de jongeren van hem kunnen leren.

Netwerk

De boer en boerin hebben een ander netwerk dan zorginstellingen. Jongeren komen hierdoor niet alleen met andere mensen in contact (buren, handelaren, veearts, etc.), maar ze kunnen ook gebruik maken van dit netwerk als ze woonruimte, een stageplek of een baan zoeken.

Kwaliteiten die samenhangen met de boerderijomgeving*Structuur en overzicht*

Veel jongeren, zeker die met ADHD, hebben behoefte aan een duidelijke structuur. De vaste werkzaamheden op het boerenbedrijf geven structuur en overzicht. Deze structuur komt op de boerderij bijna vanzelfsprekend tot stand, terwijl in een andere setting dit meer kunstmatig moet worden gecreëerd.

Rust, ruimte, weinig prikkels

Alle jongeren die op de zorgboerderij komen geven aan dat ze de rust en ruimte op de boerderij enorm belangrijk vinden. Dit vinden ze niet op school of in een jeugdzorginstelling. Op de boerderij ervaren ze minder prikkels dan op school of in de reguliere jeugdzorg.

De ruimte geeft ook meer mogelijkheden om te experimenteren met grenzen. Jongeren zitten minder op elkaars lip en er is ruimte om ook alleen te zijn. Hierdoor hoeft niet alles met regels te worden dichtgetimmerd, wat in een leefgroep wel vaak gebeurt. De boerderij biedt extraverte jongeren en jongeren met ADHD voldoende ruimte om uit hun dak te kunnen gaan. Aan introverte jongeren biedt de boerderij voldoende mogelijkheden om een eigen veilige plek te creëren.

Gewone leven: vanzelfsprekend aan doelen werken

Op de boerderij is elke dag weer anders; er zijn veel verschillende werkzaamheden en je komt er in contact met verschillende soorten mensen. Dit zorgt ervoor dat je op een vanzelfsprekende manier aan doelen kunt werken. Je

hoeft geen kunstmatige situaties te creëren. Er zijn bijvoorbeeld voldoende situaties waarin de boer de jongere complimenten kan geven of feedback kan geven op zijn sociale vaardigheden.

Geen hulpverlening

Op de boerderij is de jongere de gast van de boer, boerin en het gezin. Hij gaat niet naar de hulpverlening, maar gaat spelen of werken op de boerderij. Dit geeft meteen een heel ander gevoel. Aan jongeren die met de jeugdhulpverlening te maken hebben kleeft toch al snel een stigma dat ze niet 'normaal zijn', en 'problemen' hebben en veroorzaken. Naar de boerderij gaan in plaats van de jeugdhulpverlening vermindert dit stigma.

Concrete, activerende en aansprekende werkzaamheden

Jongeren geven aan dat ze behoefte hebben aan concrete aansprekende activiteiten met voldoende diversiteit. Jongeren die op school afhaken vinden de lessen op school te abstract. Het verzorgen van dieren en planten is heel concreet, het is duidelijk waarom werkzaamheden moeten gebeuren en met name dieren reageren hier ook direct op. Vooral dieren zorgen ook voor een activerende omgeving. Dieren doen een direct appèl op jongeren; ze moeten gevoerd of gemolken en de stal moet worden uitgemest. Dit stimuleert de verantwoordelijkheid van jongeren. Veel jongeren vinden het ook leuk om te sleutelen, te metselen of ander ambachtelijk werk te doen. Op een boerderij is ruimte voor dit soort activiteiten.

Ander milieu

Het voordeel van de boerderij is dat het vaak ver weg is van de verleidingen van slechte vrienden. Het is ver weg van het milieu waar ze vandaan komen en waar het verleidelijk is het slechte pad op te gaan.

Levensprocessen die inzicht geven in eigen leven

De boerderij omgeving zit vol levensprocessen die jongeren inzicht kunnen geven in hun eigen leven. Een mooi voorbeeld is Marokkaanse jongens die op de boerderij leren dat weliswaar de haan de baas is bij een koppel kippen (en heel herkenbaar trots rondloopt), maar dat diezelfde haan zich ook kapot vecht om de kippen te beschermen als er gevaar is van een vos.

Een omgeving die nog ingevuld moet worden

Veel jongeren uit de jeugdhulpverlening, of ze nu jong of ouder zijn, hebben niet alleen behoefte aan structuur, rust en ruimte maar ook aan een omgeving die niet af is, die ze zelf kunnen invullen. De boerderij kan zo'n omgeving zijn. In de reguliere jeugdzorg verblijven jongeren vaak in een sterielere omgeving.

Dieren

Veel kinderen en jongeren die op de boerderij komen vinden het leuk als er dieren zijn. Geschikte activiteiten voor kinderen zijn konijnen of kippen verzorgen. De wat oudere jeugd helpt vaak bij het voeren en melken van het vee. Bij kinderen met hechtingsproblematiek kunnen dieren een eerste ingang zijn om weer contact tot stand te brengen met een levend wezen. Introverte jongeren hebben vaak behoefte aan een eigen veilige plek. Voor hen kan het contact met dieren die veiligheid bieden. Dieren doen een heel direct appèl op mensen. Dit kan ook helpen om de zogenaamde 'computerkids' uit hun virtuele wereld te halen en met beide benen op de grond te krijgen.

Veel van bovenstaande kwaliteiten zijn met name van belang voor de wat oudere jeugd, die op de boerderij ook meewerkt. Voor jongere kinderen is de boerderij een goede plek omdat het veel mogelijkheden biedt voor spontane invulling om te spelen. Als het bijvoorbeeld heeft gestormd, liggen er veel takken waar een hut mee kan worden gebouwd.

In het model van Bijzonder Jeugdwerk en Topaze in Brabant woont er vaak één jongere voor langere tijd op de boerderij. De ervaring bij deze vorm van opvang is als volgt: De kracht van de boerderij is dat de jongeren niet vanuit hun problematiek benaderd worden, maar vanuit wat ze kunnen. De nadruk ligt op de gewone omgang met elkaar en het normale leven. Er wordt veel gewerkt met ervarend leren. De jongeren komen op een boerderij in een totaal andere wereld terecht, die heel basaal is en worden teruggeworpen op zichzelf. Ook leren ze regels en regelmaat, klussen afmaken, de omgang met dieren en planten, en zelfstandig werken. Ze krijgen een dag- en nachtritme en leren over eten en drinken. Ze komen met de cultuur van het platteland in contact en leren een nieuwe zicht op dingen. En

boerderij biedt voor de jongeren het gevoel een deel van het boerengezin te zijn, de boer/ boerin als aanspreekpersoon die altijd een open oor heeft voor de jongeren. Hij/ zij biedt gezelligheid, praktische hulp (bij het zoeken van een baan, woonplek, etc.), biedt een nieuw netwerk voor de jongere en is een autoriteit van wie de jongere mag leren. De begeleiding is op deze manier veel intensiever dan in een internaat. Er is veel meer sociale druk de goede kant op te gaan dan in een internaat. De boerderij normaliseert, het is meer het gewone leven.

5.3 Randvoorwaarden waar jeugdzorgboerderijen aan moeten voldoen

We hebben vertegenwoordigers van de jeugdzorginstellingen gevraagd waar een jeugdzorgboerderij aan moet voldoen. Ten eerste moet een jeugdzorgboerderij een verklaring van geen bezwaar hebben van de Raad van de Kinderbescherming. Ook moeten er begeleiders met bedrijfshulpverlening zijn en moet er een risico-inventarisatie gedaan zijn. Verder is een zorgboerderij niet geschikt als deze niet open staat voor samenwerking. Een zorgboer/ boerin moet een klik hebben met iedere jongere en andersom. Is deze er niet, dan is de boer/ boerin voor de specifieke jongere niet geschikt.

Ook een zorgboer/ boerin moet aan verschillende eisen voldoen om geschikt te zijn voor deze vorm van zorg. Hij/ zij moet (o.a.)

- Duidelijkheid en structuur kunnen bieden, waarbij ook gedragscorrigerende en controlerende vaardigheden belangrijk zijn
- Opvoeding, verzorging, veiligheid en praktisch pedagogische interventies kunnen bieden
- Stevig in zijn/ haar schoenen staan en conflicten kunnen aangaan, maar toch probleem oplossend kunnen werken
- Vertrouwen kunnen opbouwen en positieve aandacht kunnen geven
- Enthousiasme kunnen overbrengen over wat hij/ zij doet
- Geduld en rust uitstralen, maar toch activerend en stimulerend kunnen werken
- Kunnen aansluiten bij de interesses en leefwereld van de jongere, en zich kunnen inleven in de gedachten van een jongere (zoals onthouden als ze ergens naar toe zijn geweest in het weekend)
- Sociale, communicatieve, en observerende vaardigheden hebben voor onthouden van informatieve contacten met instellingen, scholen, zorgaanbieders, etc.
- Kunnen accepteren van begeleiding door de instelling (in die situaties dat er met een jeugdzorginstelling wordt samengewerkt).

5.4 Gesignaleerde knelpunten door jeugdzorginstellingen en jeugdzorgboeren

De jeugdzorginstellingen die gebruik maken van boerderijen hebben een grote behoefte aan onderbouwing van de effecten van de boerderij en inbedding van de boerderij in hun zorgketen. Onderzoek hiernaar ontbreekt echter.

Jeugdzorgboerderijen zijn veelal geïnitieerd door enthousiaste medewerkers uit de jeugdzorg en pioniers in de landbouwsector. Zij ervaren de unieke mogelijkheden die de boerderijomgeving en de sociale context van het boerengezin kunnen bieden aan jeugdigen. Inmiddels zijn alle betrokken jeugdzorginstellingen ervan overtuigd dat de resultaten van de ontwikkelde modules heel positief zijn. Er zijn duidelijke noties over de werkzame elementen van de boerderij, maar gericht onderzoek hiernaar en onderbouwing van de effectiviteit ontbreekt. De jeugdzorgboerderij is nu niet opgenomen in de lijst van goede interventies die door het Nederlands Jeugdzorg Instituut (NJI) is opgesteld. Dit belemmert inbedding van de jeugdzorgboerderijen in het reguliere aanbod en structurele financiering vanuit de provincie. In Overijssel, Gelderland, Noord-Brabant en Limburg zijn pilots met jeugdzorgboerderijen tijdelijk ondersteund met provinciale middelen. Medewerkers van jeugdzorginstellingen geven aan dat het niet altijd zeker is dat jeugdzorginstellingen daarna de samenwerking met jeugdzorgboerderijen continueren. Dit speelt op dit moment met name in Limburg. Opvallend is dat in elke provincie een ander aanbod wordt ontwikkeld afhankelijk van de historie en

het beleid van de betrokken jeugdzorginstelling. Medewerkers van de verschillende jeugdzorginstellingen hebben behoefte aan kennisuitwisseling en afstemming tussen jeugdzorginstellingen over het gebruik van boerderijen als interventie en de werkzame elementen.

Zorgboeren hebben regelmatig te kampen met problemen op het gebied van ruimtelijke ordening. Als ze voorzieningen voor logeeropvang of wonen willen realiseren krijgen ze vaak geen vergunning.

Zorgboeren die ervoor kiezen niet met een jeugdzorginstelling samen te werken en gebruik te maken van een PGB klagen regelmatig dat ze geen ondersteuning krijgen als er problemen met jongeren ontstaan.

De wensen richting beleid (met name provincies) zijn:

- Ondersteuning van pilots op het gebied van jeugdzorgboerderijen
- Druk op jeugdzorginstellingen om te komen tot inbedding van dit nieuwe aanbod in de reguliere jeugdzorg
- Netwerkvorming
- Eenvoudiger maken van logeeropvang en verbouwing van bedrijfsgebouwen voor permanent wonen

5.5 **Gedetailleerde beschrijving van verschillende diensten die worden geboden op jeugdzorgboerderijen voor jeugdigen met gedrag- en sociale of psychische problemen**

Dagopvang

De eerste soort van jeugdzorg op boerderijen is de dagopvang. Een voorbeeld van een organisatie die (o.a.) dagbesteding biedt aan jongeren is Trias Jeugdhulp in Overijssel. De boerderij wordt ingezet als een alternatief voor het Boddaertcentrum. Hierbij wonen de jongeren thuis bij hun families en gaan overdag gewoon naar school. Na school kunnen ze naar een Boddaertcentrum van Trias Jeugdhulp. Daar worden de jongeren geholpen met het huiswerk en krijgen ze speciale trainingen, zoals sociale vaardigheidstraining. Na het avondeten gaan de jongeren weer naar huis. Boddaert is een hulpverleningsvorm voor kinderen van 5 tot 18 jaar die problemen hebben met betrekking tot hun familiesituatie (bv kinderen met gedragsproblemen, familieleden die ruzie hebben, geweld binnen de familie, kortom alle situaties waar gewoon met elkaar omgaan niet meer lukt). Naast deze traditionele vorm van dagbehandeling centra werkt Trias Jeugdhulp nu ook samen met zorgboerderijen. Deze zijn met name bedoeld voor jongeren ter ontlasting van de thuissituatie en voor jongeren met stoornissen uit het speciaal onderwijs (ADHD, PDDNOS, autisme, etc.). Maar wat zijn nu eigenlijk de verschillen tussen Boddaert en een jeugdzorgboerderij? Boddaert biedt behandeling en sociale vaardigheidstraining. De eerste zes weken komen jeugdigen vier dagen per week na schooltijd en op woensdag van half een tot half zeven. Ze verblijven in groepen van negen kinderen in een woonkamer. Het programma en het samen eten is vergelijkbaar met de boerderij. Doelen zijn bijvoorbeeld het werken aan het zelfbeeld. De begeleider gebruikt de groep om hieraan te werken.

Op de boerderij komen kinderen ook na schooltijd. De setting is meer richting het gewone leven. Er zijn veel meer situaties waarin de jeugdigen op een meer vanzelfsprekende manier aan doelen kunnen werken. De boer en boerin bieden een omgeving die ze niet hoeven te creëren. Op de boerderij staan niet de problemen centraal, maar het boerderijleven. De jongeren komen niet om te werken, maar het gaat vooral om het welbevinden en het opdoen van belevingsgerichte ervaringen op een boerderij. Het boerengezin biedt de jeugdige opvoeding, verzorging en begeleiding en maakt hierbij gebruik van de boerderij en haar activiteiten en speelmogelijkheden (dieren, ruimte, etc.). De ondersteunende begeleiding is gericht op handhaving/ terugplaatsing in het natuurlijke gezin.

De boerderij biedt geen behandeling. En toch vindt er wel een verbetering plaats in het gedrag. Daarom zijn jeugdzorgboerderijen ook bijzonder geschikt voor jeugdigen met hechtingsproblematiek waar bv dieren een goede ingang zijn om weer vertrouwen te ontwikkelen. Ook bij agressieve kinderen hebben dieren wat te bieden doordat ze trouw zijn en niet terug slaan.

Gezinshuizen

Een typisch voorbeeld voor jongeren die in gezinshuizen op een boerderij wonen is (jeugd)zorgboerderij de Zonnehoeve in Zeewolde.

De Zonnehoeve is een gewoon agrarisch bedrijf met daarnaast een stoeterij, een pensionstal voor paarden, een bakkerij, en een webwinkel. De biologisch- dynamische boerderij Zonnehoeve is gestart in 1981 en richt zich op een zo veel mogelijk gesloten kringloop. Het is een gemengd bedrijf met melkvee, akkerbouw en natuurbeheer. Het is 50 hectare groot en heeft daarnaast vele hectares natuurland in beheer voor extensieve akkerbouw en begrazing.

In samenwerking met Stichting Nieuw Veldzicht in Almere is in 2002 de mogelijkheid gerealiseerd om in drie gezinshuizen 12 kinderen op te nemen. De jongeren zijn in een leeftijd van 10 t/m 16 jaar. Het gaat om kinderen uit Flevoland die om uiteenlopende redenen niet meer thuis kunnen wonen en voor kortere of langere tijd op de Zonnehoeve wonen. Enkele van de kinderen hebben ook ADHD problematiek. Met name voor deze jongeren zijn de ruimte, het spelen en het zich moeten houden aan strikte regels van groot belang. Andere jeugdigen zijn teruggetrokken en hebben te maken met angststoornissen. Ook voor hen zijn ruimte en rust belangrijk om ervaringsruimte en zelfvertrouwen te ontwikkelen. Ze wonen in een van de drie gezinshuizen (elk met twee pleegouders die er full-time zijn voor de jeugdigen) en maken deel uit van de werk- leefgemeenschap van de Zonnehoeve. Ze wonen en spelen niet alleen op het erf, maar werken ook mee op de boerderij, in de bakkerij en in de paardenstal.

De doelstelling van de gezinshuizen is voor de jeugdigen een tehuis te creëren binnen de sociale leefwereld van de boerderij. Daardoor zullen ze de mogelijkheid krijgen relaties op te bouwen, zich zelf en anderen te kunnen ervaren, mee te helpen bij het verzorgen van dieren, en tijd te hebben om te spelen en paard te rijden (voor meer informatie zie homepage www.zonnehoeve.net).

In persoonlijke gesprekken met Piet van IJzendoorn benadrukt hij het belang van volgende punten om een goede gezinshuizen sfeer te kunnen bieden:

- Veiligheid voor alle deelnemers
- Authenticiteit, bejegening, respect en houding van de boer
- Vertrouwen in de boer/ boerin door de kinderen (het moet 'klikken')
- Eigen verantwoordelijkheid (in kader van zinvol werk/ dagbesteding) voor de jongeren en persoonlijk contact met hen
- Niet op basis van straf met ze gaan werken
- Boer/ boerin en dieren die als spiegel fungeren om de kinderen het ritme van het leven en sociale gegevens te laten zien

Dit soort van gezinshuizen staat in contrast met conventionele internaten voor jeugdigen. Op de boerderij is meer sprake van 'gewoon samenleven', in een internaat staat meer de behandelingssfeer op de voorgrond.

Behandeling

Een voorbeeld voor behandeling op een zorgboerderij is het pleeg- maat- zorg project (PMZ) van Peter Zevenhuizen en zijn gezin in Alteveer (Groningen).

Op de boerderij is geen productietak meer aanwezig. Toch kiest men voor de naam jeugdzorgboerderij om te onderstrepen dat hier jeugdzorg gegeven wordt in een boerderijsetting. Daarnaast is het woord zorgboerderij al een bekend begrip geworden. De activiteiten die de PMZ boerderij biedt zijn kleinvee en paarden voeren en verzorgen, zelf een tuintje aanleggen met fruit, groenten en kruiden die het kind zelf lekker vindt, en ook kunnen ze planten en bloemen planten die ze mooi vinden. Er zijn een aantal kippen, vijf geiten en drie fjordenpaarden (tot voor kort ook konijnen) aanwezig.

De PMZ boerderij is een onafhankelijke zorginstelling voor zes jongeren, dat betekent dat de jongeren rechtstreeks via Bureau Jeugdzorg worden geplaatst en niet via een andere zorginstelling. De jongeren zijn tussen de 12 en 18 jaar en blijven op de boerderij tot ze zelfstandig zijn. In de praktijk is dat ongeveer 2 jaar.

Het gaat op de PMZ boerderij om jongeren die al van jongs af aan in de hulpverlening zitten. De meest voorkomende problemen van deze jongeren zijn gedragsproblemen, vormen van autisme, (seksueel) geweld binnen het gezin, verwaarlozing en hechtingsstoornissen. De jongeren op de boerderij hebben ook vaak psychiatrische stoornissen die niet te genezen zijn (bv. Asperger). Op de PMZ boerderij proberen ze de jongeren daarmee te leren omgaan. Ze willen zorgen dat de jongeren zich kunnen handhaven in de maatschappij, door ze bepaald gedrag aan te leren (eventueel in combinatie met medicatie). Het algemene doel van het verblijf op de boerderij is 'het herstel van het gewone leven'.

De kinderen op de boerderij gaan allemaal naar cluster4 onderwijs. Dat is ver (50km) van de boerderij en over het algemeen worden ze door de familie Zevenhuizen gebracht en gehaald. Op de boerderij krijgen de jongeren zorg van geschoold personeel. Er zijn medewerkers met een pedagogische opleiding op HBO en MBO niveau, activiteitenbegeleiders en vrijwilligers. Enkele kinderen krijgen extern nog individuele therapie.

De PMZ boerderij is opgezet als een door de provincie gesubsidieerd project (gaat om jeugdzorggelden). De financiële en administratieve kant op de boerderij is geregeld doordat de boerderij een stichting is met een bestuur. Op de PMZ boerderij wordt het agrarische leven gebruikt om de opvoeding van jongeren tot een goed resultaat te brengen. Hoe dat kan zal nu verder worden uitgelegd.

Nog voor een jongere op de boerderij geplaatst wordt moet duidelijk zijn dat hij/ zij kan en wil wonen op de boerderij. Iedere jongere heeft zijn eigen kamer van 14.4m². Er is een woonkeuken van 64m² en een recreatiekamer van dezelfde grootte. Er is verder een deel van ongeveer 240m² om in te spelen. De kinderen hebben vaste taken op de boerderij, die staan vermeld op een rooster. Dat is nodig omdat ze de regelmaat nodig hebben. Vaak komen ze uit een omgeving waar helemaal geen regels zijn (ze hebben bv nog nooit aan tafel gegeten want dat deden ze altijd voor de tv of lopend). Op de boerderij worden strakke regels toegepast (om 18u wordt er gegeten, iedereen wacht tot iedereen heeft opgeschept, etc.).

In de beginfase kunnen de jongeren van alle mogelijke taken proeven om te ontdekken welke daarvan ze het leukst vinden.

Door het verzorgen van de dieren leren de jongeren voor iemand verantwoordelijk te zijn. Dieren zijn afhankelijk van de jongeren voor voeding en water, het verschonen van het hok, en men kan dat inzetten om de parallel te trekken met de kinderen. Er is bovendien bewust gekozen om de paarden op de boerderij te nemen. Er wordt op de boerderij paardrijles aangeboden en de kinderen kunnen helpen de paarden te verzorgen. De eigenwaarde van kinderen kan worden vergroot d.m.v. de paarden, zij voelen zich zelfverzekerder als zij een paard kunnen laten doen wat zij willen. Een andere functie die dieren hebben is dat er troost bij wordt gezocht. Het dier is aardig voor de jongeren en scheldt niet tegen hen.

De fysieke ruimte is een andere belangrijke eigenschap van de boerderij. Het geeft de kinderen gelegenheid om echt even naar buiten te gaan om lucht te scheppen, voluit te kunnen schreeuwen en even te kunnen stuiten. In een rijtjeshuis is daar geen ruimte voor, dan geeft het al problemen zonder dat het kind daadwerkelijk iets fout doet. Op de boerderij zijn er geen burens die daar over klagen.

Een ander aspect waar gebruik van kan worden gemaakt, is dat de PMZ boerderij zich in een agrarische omgeving bevindt. Omdat buurbedrijven wel productiegericht zijn, kunnen de kinderen daar bijvoorbeeld stage lopen als de studierichting daar bij aansluit.

Permanent Wonen

De projecten van 'Bijzonder Jeugdwerk Brabant' zijn een voorbeeld van permanent wonen op een boerderij voor jongeren.

BJ Brabant is een organisatie voor jeugdhulpverlening in de regio Zuidoost-Brabant. Er zijn twaalf locaties in de regio Helmond en Deurne. BJ Brabant streeft naar een vroegtijdige, toegankelijke en kortdurende hulpverlening, met respect voor de ouder-kindrelatie. Waar mogelijk worden ouders, verzorgers of andere gezinsleden bij de hulpverlening betrokken. Voor sommige jongeren is ondersteuning in hun eigen leefomgeving voldoende, anderen verblijven tijdelijk in een residentiële voorziening. Het hulpaanbod omvat een informatiepunt voor jongeren, intensieve pedagogische thuisbegeleiding, individuele trainingen, een project voor allochtone jongeren in detentie, een combinatietraject hulp en onderwijs, arbeidstoeleiding voor jongeren van 16/17 jaar, kinderwoongroepen, kleinschalige wooneenheden, crisisopvang, kamertraining, een open en een besloten leefgroep op een vakinternaat, adolescentenleefgroepen, een project ervaringsleren, een jeugd preventie programma, een time-out programma, woonbegeleiding voor jongeren en opvang op zorgbedrijven (voor verdere informatie over deze programma's zie homepage, www.bjbrabant.nl).

Zoals hierboven al genoemd, biedt BJ Brabant plaats aan jongeren op een zorgbedrijf (zorgboerderij). Dit project is bestemd voor Brabantse jongeren tussen de 12 en 18 jaar. Jongeren, voor wie thuis wonen (tijdelijk) niet meer mogelijk is kunnen zo op een zorgboerderij terecht. Dit model van wonen op een zorgboerderij wordt met name gebruikt voor jongeren die heftig ontspoord zijn en alleen nog maar de keuze hebben tussen gesloten setting of boerderij. Minder ontspoorde jongeren kiezen niet zo snel voor de boerderij. De hoofddoelgroepen zijn dus jongeren met multiple problematiek (ADHD, PDDNOS, jeugdzorg en justitiële achtergrond, soms met lager IQ). Bureau Jeugdzorg bekijkt of het wonen op een dergelijk zorgbedrijf een optie is voor de jongere en meldt deze aan. BJ Brabant regelt dan zo snel mogelijk een plaats op een bedrijf.

Er zijn nu 30 boeren/ boerinnen die met BJ Brabant samenwerken. De zorgbedrijven liggen in Brabant, Noord-Limburg en Frankrijk. Bijna alle boerderijen ontvangen slechts één jongere tegelijkertijd. Dit biedt de mogelijkheid individuele begeleiding te bieden aan de jongeren.

Op het bedrijf wordt de jongeren een vaste dagindeling aangeleerd. Zij gaan gewoon naar school en/ of werken mee op het bedrijf. Bovendien worden ze hulp geboden om hun problemen op te lossen.

De begeleiding op de bedrijven wordt gedaan door de boer en boerin. Zij onderhouden contacten met de hulpverleners van BJ Brabant en een keer per week komt een ambulante hulpverlener van BJ Brabant op bezoek. Samen met de jongeren wordt er een plan gemaakt om de problemen aan te pakken. De hulpverlener helpt daarbij en onderhoudt ook contacten met de ouders.

De tijdsduur van wonen op de boerderij is afhankelijk van de situatie. Als er sprake is van een crisissituatie wonen de jongeren maximaal vier weken op het bedrijf. Als er geen sprake is van een acute plaatsing, kan het zijn dat ze enkele maanden tot ongeveer een jaar op de boerderij wonen. Als het verblijf bij de zorgboer/ boerin is afgelopen, gaan de jongeren vaak terug naar huis. Kan dat niet, dan wordt er samen naar een andere plek gezocht.

Er zijn verschillende financieringsmogelijkheden: Als de jongeren zelf inkomen hebben dragen ze zelf bij in de kosten. Als ze een studiebeurs ontvangen, wordt het hele bedrag afgedragen. Als de jongeren nog geen 18 jaar zijn betalen hun ouders een bijdrage. De overheid bepaalt hoeveel. De betaalde pleegzorg vergoeding is 1.100 euro per jongere per maand (huisvesting, 20 uur begeleiding per week en levensonderhoud).

6. Leerwerkboerderijen

6.1 Inleiding

Leerwerkboerderijen kunnen gezien worden als een specifieke combinatie van jeugdzorg en jeugdeducatie (Kierkels, 2006). Het zijn zorgboerderijen die leerwerktrajecten (LWT) aanbieden voor mensen die problemen hebben op de 'gewone' arbeidsmarkt.

Een leerwerkboerderij is een 'agrarische onderneming waar mensen kunnen leren werken of werkend kunnen leren en waarbij de deelnemer als persoonlijk doel heeft door te stromen naar een (betaalde of vrijwillige) baan of opleiding. Het doel van LWT's is dus re-integratie terug naar de arbeidsmarkt of naar het onderwijs.

De leerwerkboerderijen richten zich op verschillende groepen: schoolverlaters zonder diploma van het VMBO, schoolverlaters van het speciaal onderwijs, langdurig werklozen, deels arbeidsongeschikten (WAO, Wajong), mensen met een verstandelijke beperking en mensen met een psychische en/of sociale hulpvraag. Uit een inventarisatie in 2006 (Kierkels, 2006) blijkt dat er ongeveer 30 echte leerwerkboerderijen zijn in Nederland. Hiervan richten er zich 10 specifiek op jongeren. Per boerderij zijn er gemiddeld tussen de 5 en 20 deelnemers. Ca. 70% van de deelnemers is man. De meeste deelnemers zijn meerdere dagen per week op de boerderij.

Een typisch LWT bestaat uit drie fases.

- Fase één duurt tussen enkele weken en maanden en is een kennismaakperiode. In deze fase worden de doelen, mogelijkheden en wensen van de deelnemers uitgewerkt.
- Fase twee is de eigenlijke begeleiding om tot basisvaardigheden te komen voor de doorstroom naar een baan/ opleiding. Het bijhouden van een dag- en arbeidsritme, werkwil, en het leren van steeds moeilijker wordende klussen worden getraind. De activiteiten omvatten alle klussen en activiteiten die moeten worden gedaan op het bepaalde bedrijf. Er zijn regelmatig evaluaties om het ontwikkelingsproces van de deelnemers te volgen.
- De laatste fase is de uitstroom fase naar een baan/ opleiding (incl. oriënteren en solliciteren). Er moet wel worden gezegd dat weinig deelnemers na afloop van hun LWT een betaalde baan krijgen. De meeste deelnemers beginnen met een gesubsidieerde baan, een sociale werkplek, of vrijwilligerswerk.

Op de boerderij worden alle deelnemers begeleid door de boer of boerin. Daarnaast is er nog externe hulp, van b.v. job coaches of hulpverleners (afhankelijk van de soort hulp). De duur van LWT's hangt af van de individuele ontwikkeling van de deelnemers en de duur van de financiering. LWT's kunnen enkele maanden tot enkele jaren duren. Het grootste deel van de deelnemers volgt daarna geen externe opleiding, behalve kortdurende cursussen zoals heftruckbewijs, bloemencursus, kettingzaagcursus, computercursus, etc. Sommige deelnemers gaan daarnaast naar school.

Er is geen eenduidige manier waarop LWT's worden gefinancierd. Mogelijkheden hiervoor zijn sociale diensten van gemeentes (voor de bijstandsuitkering en sociale activering) en UWV's (voor WAO en Wajong uitkeringen). De UWV's hebben de mogelijkheid een reïntegratiebedrijf in te schakelen, die op hun beurt weer een leerwerkbedrijf kunnen inschakelen. De begeleiding kan ook vanuit de AWBZ worden betaald. Deelnemers moeten dan een Persoonsgebonden Budget voor activerende begeleiding aanvragen. De hoogte kan variëren van 4.500 euro tot 27.000 euro per traject.

6.2 Randvoorwaarden

Uit de inventarisatie komt naar voren dat leerwerkboerderijen een aantal eigenschappen moeten bezitten. Het belangrijkste is dat er voldoende werkzaamheden zijn, zodat de deelnemers echt werk doen op de bedrijven en zich

kunnen ontwikkelen. Daarnaast moet de boer/boerin bepaalde expertise hebben die verder reikt dan de expertise die nodig is voor andere doelgroepen op een zorgboerderij:

- De boer moet een pedagogische opleiding hebben om goed onderwijs te kunnen bieden. Alleen boer zijn is niet genoeg.
- De boer moet zelfstandig onderwijsmateriaal kunnen ontwikkelen
- De boer moet plezier hebben in het begeleiden van en werken met jongeren volgens een persoonlijk leerplan
- De boer moet bereid zijn om jongeren met een handicap in dienst te nemen nadat ze zijn voorbereid op een leerboerderij. (Het UWV maakt een inschatting van de loonvormende arbeid die de jongere kan leveren en blijft een deel meebetalen).
- De boer moet zijn bedrijf open willen stellen voor snuffelstages of excursiebezoeken voor jongeren die geen idee hebben bij een boerderij, maar mogelijk wel geïnteresseerd zijn.

6.3 Betekenis voor jongeren

De waarde van LW- boerderijen is dat leerlingen heel praktijkgericht kunnen leren. Er zijn ook wel theorielessen, maar alles wat de jongeren in de theorie leren, kunnen ze ook in de praktijk zien, doen en beleven. Vooral jongeren met een lager intelligentie- niveau leren op deze manier makkelijker. De theorie wordt meestal aan de keukentafel geleerd. Dat werkt meestal goed bij deze jongeren. Als ze in een klas moeten zitten loopt het vaak mis. De leerlingen leren van alles over veehouderij en plantenteelt. Het gaat er niet om een goedkope hulp, maar om iemand op te leiden tot een vakman.

Een andere waarde is, dat de jongeren de mogelijkheid krijgen echt geld te verdienen. Dat is voor jongeren heel belangrijk. Ze willen net als andere jongeren ook geld hebben om naar te film te gaan of om te winkelen. Als ze geen werk en geld hebben komen ze soms op het verkeerde spoor of met de verkeerde mensen in contact. De opleidingen hebben dus ook een preventieve functie. De meerwaarde is dat jongeren een opleiding kunnen volgen en dat je een veilige plek voor hen creëert met geborgenheid en rust.

Verder is het belangrijk dat de jongeren op de boerderij veel ruimte hebben om op moeilijke momenten uit te razen of te ontsnappen naar een veilige en rustige plek die ze zelf kunnen kiezen. Het leren gebeurt op een echt bedrijf met een eigen dagritme en structuur. Er zijn vaste tijden voor voeren, melken en koffie drinken. Dat geeft duidelijkheid en houvast. De boer is een vakman die deskundig is op zijn terrein. Hij heeft als leermeester een natuurlijke autoriteit. Dat biedt vertrouwen en veiligheid om op het bedrijf met gereedschap en dieren om te gaan. Er zijn veel verschillende dingen te doen op de boerderij. Voor elke jongere is er iets te doen wat hij aankan en wat hem aanspreekt. Dit 'leren op maat' geeft plezier en draagt bij aan een positief zelfbeeld. Huisdieren kunnen goed ingezet worden bij de leervragen van de leerling. Ze vragen verzorging en geven troost en warmte. Dieren nemen je zoals je bent en reageren meteen zichtbaar en direct op je gedrag. Het werk op de boerderij staat centraal. De jongere helpt en leert al doende. De nadruk ligt op wat de jongere kan, niet op hoe moeilijk hij doet. Dit is vaak prettiger dan de sfeer en de regels die de leerling op school gewend is. Hij of zij kan op de boerderij een andere rol spelen.

6.4 Knelpunten en wensen richting beleid

LW- boerderijen lopen tegen een aantal knelpunten aan: de financiering van trajecten is vaak problematisch. Sommige boeren vinden het complex een LWT op te zetten. Een groot knelpunt is dat er voor jongeren met een verstandelijke beperking geen opleiding beschikbaar is. Er zijn wel scholen voor speciaal onderwijs, maar na hun 18^e is er geen vervolgopleiding. Deze jongeren willen vaak verder leren. Ze zijn enthousiast, maar vallen dan in een grijs gebied waar geen enkele instantie zich meer voor hen verantwoordelijk voelt. Sommige jongeren hebben geluk en vinden een baantje, dat gesubsidieerd wordt, maar dat is ook geen oplossing. Het hoofdprobleem is, dat potentiële werkgevers niet weten wat ze aan zo'n werkracht kunnen hebben.

Wat soms ook een knelpunt is, is dat een LW- boerderij moet concurreren met zorginstellingen. Zorginstellingen willen hun cliënten vaak niet loslaten, ook als dat wel de wens is van de cliënt. Het zou goed zijn als de uitwisseling tussen instellingen, boerderijen, en andere plekken makkelijker was.

Ook mist er nog een landelijk netwerk van boeren die LWT's aanbieden. Er zijn wel verschillende clubjes van leerwerkboerderijen (in Utrecht, in het noorden en het zuiden van het land), en die ontmoeten elkaar ook meer of minder regelmatig. Maar behalve informatie uitwisselen gebeurt er eigenlijk niets. Doordat de leden hun enthousiasme kwijtraken, bloeden deze clubjes vaak dood.

Ministeries kunnen de leerwerkboerderijen ondersteunen door financiering te vergemakkelijken en netwerkvorming te ondersteunen.

6.5 Voorbeelden

'De Wetering'

'De Wetering' is een biologische varkenshouderij met ca. 3 ha grasland van de familie Pijnenburg in Alphen a/d Maas.

De boerderij is een gesloten bedrijf met 90 fokzeugen. De varkens gaan naar de Groene Weg (een biologische slagerij). De andere diersoorten (konijnen, minivarkens, kippen en paarden) zijn er om het opleidingsaanbod te vergroten. Op deze manier leren de cliënten niet alleen de verzorging van varkens, maar ook van andere dieren. De verhouding tussen de leerwerk/zorg- en bedrijfsmatige taken op de boerderij is ca. 50:50. De leerwerktak wordt gefinancierd via een PGB van de cliënten.

Jan en Erika bieden LWT's aan voor mensen die nog niet direct aan het werk kunnen. De mensen kunnen werkervaring opdoen en zich praktisch scholen en trainen. Het doel is het realiseren van een aanzienlijk beter perspectief op de arbeidsmarkt. Er kunnen landelijk erkende certificaten op het gebied van groen- en diervverzorging worden behaald. Daarnaast biedt 'De Wetering' ook plaats voor arbeidsmatige dagbesteding.

De cliënten zijn schoolverlaters uit het speciaal onderwijs, jonggehandicapten, re-integratie cliënten, AWBZ cliënten en AOC leerlingen. 'De Wetering' biedt plaats aan ca. 10 cliënten per dag. Er zijn op 'De Wetering' vier cliënten voor een LWT en 4 of 5 op dagbestedingplekken. De jongste is 16, de oudste is een 40 jaar oude man vanuit de psychiatrie (die voor dagbesteding komt). De meeste jongeren voor een LWT zijn tussen de 16 en 20. De opleidingen duren ca. 2 – 2 ½ jaar. Bijna alle jongeren doen mee met de theorielessen en krijgen zo meer kennis. De meeste cliënten komen vier dagen per week; vijf is meestal te druk voor de jongeren. Zij zijn lichamelijk en mentaal vaak niet gewend om te werken, en dan is het goed als ze nog een dag hebben om andere dingen te doen.

Er is een strak dagprogramma. Om 9.00 uur start de werkdag, om 10.30 is er koffiepauze, van 12.30-13.30 is de lunchpauze, om 15.00 theepauze en om 16.30 uur eindigt de werkdag. De jongeren helpen mee bij de dagelijkse activiteiten op het bedrijf. Varkens, biggen, het kleinvee en de huisdieren voeren en verzorgen, inrichten en schoonmaken van de leefruimte van de dieren, verzorging en berijden van de paarden, werken met diverse gereedschappen en machines, onderhoud aan stallen, machines en gereedschappen, onderhoud aan erfplanting, siertuin en moestuin, bewerken van het grasland en huisverkoop van biologisch varkensvlees.

Jongeren die op 'De Wetering' één van de leerwerktrajecten willen volgen starten met een inwerkperiode. Daarin wordt bekeken wat de mogelijkheden zijn van de jongeren en of het klikt met elkaar en met de groep. De opleiding NIVO 1 in een jaar afronden blijkt in de praktijk voor de cliënten niet haalbaar. Daarom heeft de familie Pijnenburg het eerste jaar een voorschakeltraject ontwikkeld. Hierin worden met name de basale werknemersvaardigheden aangeleerd. Het tweede jaar staan de jongeren dan ingeschreven bij het Helicon Onderwijs en beginnen officieel met het

leerwerktraject. Hierdoor hebben de jongeren twee jaar de tijd om zich te scholen. Alles in één jaar afronden blijkt gewoon niet haalbaar. De examens worden afgenomen door een examiner van Helicon Opleidingen Nijmegen. De begeleiding van de cliënten wordt gedaan door de familie Pijnenburg. Daarnaast is er sinds anderhalf jaar een werknemers in dienst met een STOAS en SPH opleiding. Ze doet mee bij de begeleiding en de theorie lessen. Vorig jaar heeft ze het onderwijsplan van 'De Wattering' in nauwe samenwerking met het Helicon geschreven. Om het onderwijsprogramma goed op elkaar af te stemmen vindt er regelmatig overleg plaats tussen beide partijen. De theorie is uitgeschreven en in blokken gedeeld en afgestemd op het leeraanbod van Helicon Opleidingen.

De begeleiding aan de cliënten is sterk individueel gericht. Voor iedere cliënt wordt een individueel begeleidingsplan geschreven en de ontwikkeling van de cliënten wordt regelmatig geëvalueerd.

Als de jongeren hun diploma hebben gehaald probeert de familie Pijnenburg door hun eigen netwerk de jongeren verder te helpen aan een reguliere baan, vaak in samenwerking met jobcoachorganisaties. De Pijnenburgs hebben contact met een kring van potentiële werkgevers (boerderijen, etc).

Erika Pijnenburg is opgeleid tot leerkracht speciaal onderwijs, heeft werkervaring als opleidingsfunctionaris bij de groenopleiding op de afdeling arbeidsintegratie van Stichting Werkenrode en is gediplomeerd job-coach. Jan Pijnenburg heeft een middelbare agrarische opleiding gevolgd en is sinds 18 jaar zelfstandig ondernemer van een veehouderijbedrijf. Daarnaast volgde hij de opleiding Sociaal Pedagogisch Werk Activiteitenbegeleider.

Vervoer kan wel soms een probleem zijn. Sommige cliënten komen met de scooter, of met de fiets, andere met de taxi, via een WVG pas. Omdat de taxi heel duur is, is het vaak zo geregeld, dat ze heen komen met de taxi, en terug gaan met de bus. Of, de cliënten reizen zelfstandig met het openbaar vervoer.

Betekenis voor jongeren

Er zijn veel voorbeelden te noemen waaruit de positieve effecten van de LWT blijken:

Voorbeeld 1: Bij een jongere die uit een probleemsituatie komt zie je op gegeven moment het effect dat er een normaal dag- nacht ritme in zijn leven komt en dan zie je ook dat de jongere positief verandert in zijn omgang met de andere cliënten. De agressie die er eerst is (vanuit onzekerheid) verandert langzaam in zelfvertrouwen. De jongere leert met de anderen gezamenlijk koffie te drinken zonder de hele tijd op te staan en naar buiten te gaan. De onrust en het niet kunnen zitten, en het denken 'oh het gaat over mij en ze praten over mij' verdwijnt.

Voorbeeld 2: Ooit was er een jongere die zo onzeker was dat alles mislukte. Hij was bang te falen waardoor hij snel blokkeerde. Een gesprek voeren met hem was moeilijk, werken ging niet, etc. Die jongen heeft nu een betaalde baan bij een andere boer. Als je nu met hem spreekt reageert hij op je en kijkt hij je aan.

De voorbeelden laten zien dat ontwikkeling van zelfvertrouwen een heel belangrijk aspect is.

Knelpunten

Er zijn ook specifieke knelpunten op 'De Wattering'. Hoewel de familie Pijnenburg verschillende opleidingen aanbiedt (assistent dierversorger niveau 1, assistent groen niveau 1), zijn de financieringsmogelijkheden daarvoor beperkt. De leerwerktrajecten op 'De Wattering' worden gefinancierd via PGB's. Volgens Jan moest er eigenlijk financiering komen vanuit het onderwijs, maar dat is er niet. Jongeren die een leerwerktraject volgen moeten, om een landelijk erkend diploma te kunnen behalen, ingeschreven staan bij een (landelijk) erkende school. Dat is de leerwerkboerderij niet.

De Ministeries voor onderwijs en sociale zaken kunnen dit soort knelpunten oplossen door te zorgen dat er budgetten komen en dat herkend wordt dat ook jongeren met een handicap, die vaak tussen het wal en het schip dreigen te vallen, een opleiding willen volgen. Het gaat dan om jongeren die tussen zorg (dagbesteding) en onderwijs (reguliere opleiding) zitten. Zij hebben vaak toch kans op een baan op de reguliere arbeidsmarkt.

Trajectbureau Boer-en-Maat

Trajectbureau Boer-en-Maat is opgezet door Ida Besten (een boerin in Haarle en psychiatisch verpleegkundige) en Els Brakman (dierenarts en orthopedagoog). Gezamenlijk richtten ze het Trajectbureau op met het programma 'leren op z'n janboerenfluitjes' (www.boer-en-maat.nl).

Voor geïnteresseerde boeren/ boerinnen organiseert het trajectbureau regelmatig de opleidingscursus 'leren op z'n janboerenfluitjes'.

Het bureau richt zich op leerlingen die dreigen uit te vallen binnen het onderwijs door sociale (problemen thuis, gedragsproblemen) of psychische (psychiatrische stoornis als autisme of ADHD) problemen. Voor deze leerlingen heeft het Trajectbureau een samenwerkingsovereenkomst met scholen. Het doel is de leerlingen een tijdelijke plek te bieden op een boerderij en ze weer gemotiveerd terug te laten gaan naar het onderwijs. De leerlingen worden vaak aangemeld door hun eigen school of opleidingsplek. Een leertraject op een boerderij kan als ondersteuning of als tijdelijke vervanging van school ingezet worden. Steeds blijft de verwijzende school betrokken bij het leerproces van de leerling op de boerderij. Het traject moet dan ook gezien worden als een alternatief voor school met als doel de leerling weer terug te leiden naar een passende plek binnen het onderwijssysteem. De bedoeling is dat door de inzet van de boerderij, het gehele systeem rondom de leerling meebeweegt in de richting die voor het kind nodig is. Trajectbureau Boer-en-Maat stelt samen met de school en de ouders een plan op voor de leerling waarin leerdoelen zijn geformuleerd. De boer/ boerin werkt aan de hand van deze leerdoelen en zoekt samen met het trajectbureau naar daarbij passende werkzaamheden. Regelmatig worden evaluaties georganiseerd waarbij boerderij, ouders en school betrokken zijn. Hierbij wordt gekeken hoe het gaat, waar nieuwe uitdagingen liggen en welke knelpunten er zijn.

De school gaat een samenwerkingsovereenkomst aan met het Trajectbureau en met de boerderij. In het behandelingsplan wordt het alternatieve leertraject op de boerderij beschreven als deel van het onderwijs. Hiermee moeten de ouders akkoord gaan. De school blijft eindverantwoordelijk voor het traject.

Daarnaast richt het trajectbureau zich op jongeren met een arbeidshandicap. Deze hebben vaak moeite een baan te vinden. Ze krijgen een Wajong-uitkering maar moeten wel proberen werk te vinden, waarbij het trajectbureau probeert te helpen. Hoewel uitkeringsgerechtigden hun Wajong-uitkering kunnen behouden, mogen ze zelf initiatief nemen om een baan te vinden. Bij terugval krijgen ze hun oude uitkering terug. De Wajong is tevens bedoeld voor mensen die hulp nodig hebben bij het vinden en/of behouden van een werkplek. Wajongers worden via het UWV (Uitvoeringsinstituut WerknemersVerzekeringen) aangemeld. Het trajectbureau helpt Wajongers te laten ondervinden of de agrarische sector een goede werkomgeving voor ze kan bieden. Het leerarrangement omvat meerdere delen. De eerste periode krijgt de jongere tijd om te ontdekken wat voor werkzaamheden hij leuk vindt en welke dingen hij allemaal kan leren. Daarna kan hij het werk oefenen om het goed te leren. Na de arbeidstraining kan hij wat meer zelfstandig aan de slag, wel gecoacht door de boer. Trajectbureau Boer-en-Maat gaat dan samen met de jongere op zoek naar passend werk waar hij uiteindelijk naartoe gaat.

De leerlingen/ jongeren worden dus aangemeld bij het bureau, waar dan een plek voor hen op een boerderij wordt gezocht. Het trajectbureau vervult daarbij een coördinerende en begeleidende rol. Of een match tussen boerderij en leerling/ jongere lukt, is afhankelijk van het individuele aanbod van een boerderij, de individuele kwaliteiten van de boer/ boerin, de individuele behoeften van de leerling/ jongere en de locatie/ vervoermogelijkheden van de boerderij. Er is altijd een kennismakingsperiode om te kijken of het 'klikt'. Het trajectbureau onderhoudt en verzorgt daarbij de contacten tussen de school/ opleidingsplek, de boerderij en andere relevante instanties en deskundigen. Ook organiseren ze tussentijdse evaluaties en begeleiden het leerplan inhoudelijk. Leerlingen die niet terug zullen keren naar school worden begeleid richting scholing voor de arbeidsmarkt of richting zorg.

Voor Wajongers wordt na de arbeidstraining op de boerderij een passende werkplek gezocht binnen de agrarische of aanverwante sector. Tijdens het leertraject worden toekomstige werkgevers benaderd. De boer/ boerin krijgt een vergoeding voor de begeleiding van de jongere. Het bedrag is afhankelijk van de begeleidingsvraag van de jongere. Boeren/ boerinnen die een Wajongere in dienst willen nemen gaan akkoord met het volgende:

- De Wajongere krijgt een proeftijd aangeboden van 2-3 maanden.

- Na de proefperiode maakt een arbeidsdeskundige van het UWV een looninschatting van de Wajongere en komt op een voorstel voor salariering
- De boer/ boerin geniet de financiële voordelen die de overheid beschikbaar stelt aan werkgevers die een Wajongere in dienst nemen.
- Trajectbureau Boer-en-Maat blijft gedurende de proefperiode tot twee maanden na het in dienst nemen van de Wajongere begeleiding geven op de boerderij. Hiertoe zijn evaluatiegesprekken, waarbij zowel de boer/ boerin als de jongere aanwezig zijn, een voorwaarde.

7. Jeugdeducatie

Uitspraken van twee educatieboeren/ boerinnen:

'Zelfs de meest basale informatie is ze soms helemaal vreemd. Laatst liep er nog een jochie uit Hattem rond. Ik vroeg hem of hij wilde helpen met aardbeien plukken. Zelden heb ik iemand vreemder zien kijken. 'Dat kan helemaal niet', sprak het jochie doodserius. 'Aardbeien komen van de Albert Heijn.' Hij wist niet wat hij zag toen ik hem meenam naar het aardbeienveld.'

'Soms zit er ook nog wel een zekere logica in. Een ventje meende stellig dat aardappelen aan de boom groeien. Voor hem was dat volkomen logisch: gewone appels groeien aan de boom, dus aardappelen ook. Eieren en kippen worden niet meer met elkaar geassocieerd, en spinazie komt gewoon 'hela bloep' uit het vriesvak. Drie op de twintig weet niet het verschil tussen een ezel en een paard.'

7.1 Omvang en diversiteit van jeugdeducatie op de boerderij

Jeugdeducatie omvat alle leer-, educatie- en opleidingsprogramma's waarbij kinderen en jongeren in aanraking komen met een boerderij.

De meeste boerderijen bieden minder intensieve vormen van educatie, zoals eenmalige rondleiding of excursie voor schoolklassen of groepen jongeren. De meeste boerderijen richten zich op leerlingen uit het basisonderwijs, enerzijds omdat boerderijeducatie bij deze doelgroep al een meer bekend fenomeen is, anderzijds omdat deze doelgroep over het algemeen erg geïnteresseerd is in alles wat er op een boerderij te zien en te doen is. Veel educatieboeren/ boerinnen vinden het moeilijk om met kleutergroepen te werken, gezien het feit dat aan hen weinig kennis kan worden overgebracht. Sommige educatieboeren/ boerinnen ontvangen ook groepen uit het voortgezet onderwijs op hun bedrijf, hoewel deze groepen volgens veel boeren/ boerinnen te mondig, puberaal en ongeïnteresseerd zijn, waardoor het een lastige doelgroep is. Ook buitenschoolse groepen worden dikwijls ontvangen voor een rondleiding over het boerenbedrijf; te denken valt aan families, bedrijven, verenigingen, studiegroepen, etc. Hierbij wordt meestal een recreatieve belevingscomponent aangeboden in arrangementvorm.

Andere boerderijen bieden een intensiever programma. De kinderen of jongeren komen regelmatig naar de boerderij (soms elke week) en soms volgen ze zelfs onderwijs op de boerderij. Onderstaande tabel (tabel 3) geeft een overzicht van het aantal educatieboerderijen dat zich bezig houdt met deze verschillende vormen van boerderijeducatie.

Tabel 3. Tabel uit het Analyserapport Boerderijeducatie, Project PlattelandImpuls, 2007.

Soort bedrijf	Aantal
Gespecialiseerde educatieboerderijen (bv de Stadsboerderij, de Stadshoeve, Agrarische Cultuurgoed, de Hamtermieden en de Eemlandhoeve). Deze boerderijen ontvangen gemiddeld meer dan 30 educatieve groepen per jaar. Motivatie is de boodschap en een serieuze bedrijfstak.	25
Educatieboerderij die tussen de 4 en 30 groepen gemiddeld per jaar ontvangen; motivatie is imago voor de sector en soms neveninkomst.	200
Gewone boerderij die incidenteel een groep uit de buurt ontvangt. Puur voor de lol en het imago van de agrarische sector.	8.000

Om kinderen weer de mogelijkheid te geven zelf te zien en te beleven welke dingen op een boerderij gebeuren en waar het voedsel echt vandaan komt, worden steeds meer programma's op het gebied van boerderijeducatie ontwikkeld. Er ontstaan extensieve vormen van boerderijeducatie, overgangsvormen tussen een extensieve en intensief opzet, en intensieve vormen. Extensieve vormen van boerderijeducatie zijn heel vaak educatiegericht en komen vanuit de onderwijshoek. Intensieve vormen van boerderijeducatie komen meer vanuit de natuur- en landbouwhoek. De indruk is dat deze intensievere vormen niet alleen leiden tot kennisontwikkeling bij kinderen maar ook tot persoonlijke ontwikkeling.

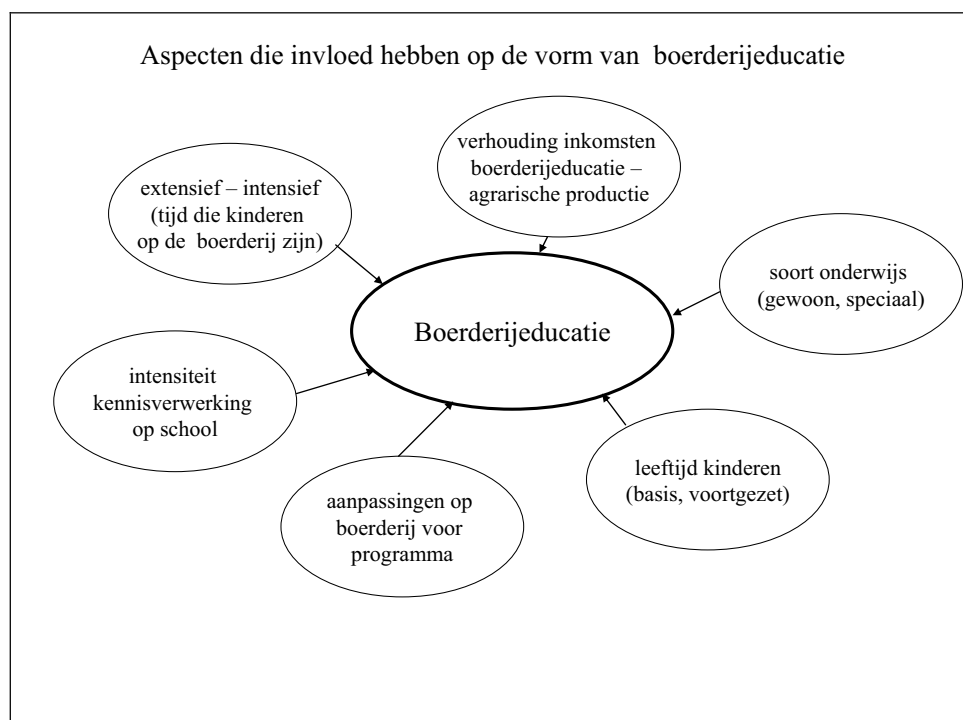
De verschillende vormen van boerderijeducatie worden hieronder weergegeven (tabel 4).

Tabel 4. *Verschillende vormen boerderijeducatie die besproken worden in dit rapport.*

Boerderijeducatie	Extensief	Eenmalig bezoek en rondleiding op een boerderij (voorbeelden Klasseboeren, familie Jan Kuks)
	Tussenvorm extensief/intensief	Meerdere bezoeken en rondleiding op verschillende boerderijen (voorbeeld 'Waar komt ons voedsel vandaan')
		Verblijf en meewerken op een boerderij gedurende één week (voorbeeld 'Boerderijweek')
	Intensief	Frequent bezoek en meewerken op een boerderij gedurende vijf weken (voorbeeld 'Groenatelier')
		Wekelijks bezoek en meewerken op een boerderij gedurende één jaar (voorbeeld 'Stichting Boerderijschool')

Naast een onderscheid in extensieve, intensieve en overgangsvormen zijn er ook nog andere aspecten die bepalen hoe een programma voor boerderijeducatie eruit ziet.

De belangrijkste aspecten zijn hieronder weergegeven (figuur 2).

Figuur 2. *Invloedhebbende aspecten op de vorm en eigenschappen van boerderijeducatie.*

Een uitgebreide beschrijving van de verschillende vormen van boerderijeducatie volgt later.

Kenmerkende verschillen tussen intensieve en extensieve vormen van boerderijeducatie zijn hieronder weergegeven.

Extensief

- Doel is kennis overdragen door een rondleiding/excursie
- Vaak staat een bepaald thema centraal
- Weinig verwerking van de les in de klas
- Er wordt vaak veel educatief materiaal gebruikt
- Boer is soms meer leraar dan boer
- De boerderij is niet altijd een echt productiebedrijf
- Weinig samenwerking boer en school

Intensief

- Meewerken en ervaren van alle aspecten van de boerderij staan centraal
- Doelen niet alleen kennis overdragen maar ook (sociale) vaardigheden, houding en gedrag (o.a. betrokkenheid, zelfvertrouwen, samenwerking)
- Voorbereiding en verwerking van de ervaringen in de klas
- Intensieve samenwerking boer en school
- Echt productiebedrijf; de boer blijft boer

Stichting Educatief Platteland neemt een centrale plek in op het terrein van boerderijeducatie. Het doel van de stichting is de sector te laten uitgroeien tot een economisch volwaardige neventak voor plattelandsondernemers. Daarnaast richt de stichting zich op het verbinden van de onderwijs- en de landbouwwereld. Verder houdt ze zich bezig met de ontwikkeling en waarborging van de kwaliteit van de boerderijeducatie. Onlangs is er een kwaliteitssysteem boerderijeducatie ontwikkeld. Samen met andere partijen zet de stichting zich in voor een landelijk steunpunt Boerderijeducatie.

7.2 Kwaliteiten van educatieboerderijen voor jeugdigen

De eerste vraag is welke eigenschappen en voorzieningen een boerderij moet hebben om geschikt te zijn voor boerderijeducatie.

In interviews met educatieboeren/ boerinnen, leerkrachten die met hun klassen al hadden deelgenomen aan boerderijeducatie programma's, en organisatoren van boerderijeducatie programma's kwamen een groot aantal aspecten naar voren. We starten met een aantal uitgangspunten van boerderijeducatie.

Uitgangspunten

- Een boerderijbezoek sluit aan bij de behoeften van een kind. Ze beleven de boerderij actief en hebben contact met dieren. Belangrijk voor goede boerderijeducatie is dus het actief beleven voor een kind. Kinderen moeten niet alleen iets verteld krijgen over bv. de koeien, maar ze ook echt kunnen aanraken, ruiken, voeren, voelen, etc. Ze nemen dan veel meer op.
- Op de boerderij is alles nieuw, onbekend en anders voor de leerlingen. Ze kennen de boer/ boerin niet (dat is een voordeel, want de leerkracht kennen ze al en ze hebben een bepaalde manier om met de leerkracht om te gaan). Op de boerderij zijn veel onbekende plekken. Daardoor hebben ze een ander gedrag dan op school en is het makkelijker met hen om te gaan. Daarnaast doen ze iets (ze zijn actief en interactief bezig), waarmee ze ook nog geen ervaring hebben. Door deze nieuwe situatie worden de leerlingen nieuwsgierig en staan ze open voor alle nieuwe indrukken. Ze willen zelf exploreren en dingen ontdekken. Daardoor onthouden ze de informatie ook zo goed en maakt het veel indruk op hen.

- Goede boerderijeducatie is kennis, kennisoverdracht en ervaringsoverdracht door zelf te zoeken en te laten ervaren. Dat kun je beter op een boerderij dan in een schoolgebouw. Ook belangrijk voor goede (boerderij)educatie is dat de kennis wordt aangeboden op het niveau van de leerlingen.
- Om goede boerderijeducatie te kunnen leveren moet je een echt bedrijf hebben en kunnen laten zien hoe het in elkaar steekt en hoe het wordt gerund. Je moet echt kunnen laten zien waar de melk vandaan komt.
- Een echte boer/ boerin legt iets uit aan de kinderen over zijn/ haar bedrijf en manier van leven. Een boer/ boerin heeft een andere manier van vertellen en presenteren dan een leerkracht.
- Boerderijeducatie is meer dan alleen kennis opdoen. Het is de omgeving, het weer, sociale activiteiten, maatschappij, omgang met dieren, planten en natuur, en waar planten groeien. Een boerderij is een leerboek in het geheel. Daar heb je van alles. Je kunt ook koeien tellen. Als er drie kalfjes geboren worden, hoeveel koeien heb je dan? Dat is rekenen. Hoe staan de blaadjes op een plant? Hoe is dat bij verschillende planten? Dan heb je botanische systematiek. Dat is natuurlijk leren.
- Boerderijeducatie gaat zeker niet alleen om de kennis, maar ook vooral de ervaring opdoen van werken met je lichaam, fysieke arbeid, verschillende weersomstandigheden, inzien van processen, zelf waarnemen hoe een dier reageert op jouw gedrag.
- Goede educatie is wanneer er betrokkenheid en nieuwsgierigheid bij de kinderen wordt opgeroepen/gecreëerd. De waarde van goede boerderijeducatie zit in het actief mee laten doen en laten kijken in de organisatie van de boerderij. Kinderen krijgen zicht op waar het product dat zij op hun bord zien vandaan komt en worden 'wereldwijzer' gemaakt. Dit is voor stadskinderen vaak een hele openbaring.
- Leer jongeren aan dat educatie niet alleen in een gebouw als een school plaatsvindt maar ook daarbuiten. Het is buitengewoon belangrijk dat de jongeren van nu eens zien hoe het er aan toe gaat op het huidige boerenbedrijf en dat hij tevens inzicht krijgt in de veranderingen die de laatste jaren op die bedrijven hebben plaatsgevonden.
- Goede boerderijeducatie heb je als kinderen door de contacten met een echte boer/ boerin en dieren iets leren over diergedrag, de juiste omgang met dieren, hoe het leven op een boerderij is, en over de werkzaamheden op een boerderij.
- De waarde voor individuele kinderen zit in de mogelijkheid om contact en een relatie aan te gaan met de natuur.
- Een boerderij biedt een leeromgeving, waar heel veel gebeurt, maar dan op een heel concrete manier. Een boerderij is een heel flexibele situatie waar allerlei dingen ongepland plaatsvinden en die heel leerzaam is voor de kinderen.
- Ook zijn de werkzaamheden op de boerderij heel afwisselend en afhankelijk van het seizoen en het weer.
- Op de boerderij zie en beleef je andere dingen dan in een stedelijke omgeving

Andere aspecten die genoemd zijn kunnen gerangschikt worden onder de thema's veiligheid, toegankelijkheid, diversiteit, sfeer/uitstraling en voorzieningen.

Veiligheid

- Het erf moet veilig zijn voor de kinderen. Dingen waar kinderen niet bij mogen komen, moeten zijn opgeborgen. De stroomtoevoer moet worden uitgezet in ruimtes waar gevaarlijke machines zijn.
- Het hele erf moet schoon zijn, niet smerig (ook binnen de stallen, etc.). De kinderen mogen niet met het idee weggaan, dat een boerderij vies is en stinkt, dat overal rotzooi ligt.

Toegankelijkheid

- De boerderij en zijn onderdelen (weiden, stallen, etc.) moeten goed toegankelijk zijn, en niet te ver af liggen van de school (maximaal 10km).
- De dieren moeten aangeraakt kunnen worden door de kinderen, en moeten tam en lief zijn.

Diversiteit

- Een boerderij is niet geschikt als er niet veel te zien of te doen is tijdens het bezoek. Tegelijk moeten kinderen ook niet overladen worden.

Sfeer/uitstraling en vaardigheden boer

- Heel belangrijk is het enthousiasme van de boer/ boerin. Als die enthousiast en motiverend is, zijn de kinderen het ook.
- De persoon die de rondleiding geeft (boer/ boerin) moet de kinderen kunnen boeien, maar ook kunnen aanspreken op hun eigen luistervaardigheden. Hij/ Zij moet didactisch verantwoord kunnen werken.
- Er moet een authentieke sfeer zijn van een echt boerderijbedrijf.

Voorzieningen

- Er moeten goede sanitaire faciliteiten zijn.
- Er moet een droge ruimte zijn om de mensen/ kinderen te ontvangen, waar de klas kan zitten, en waar het informatieve deel gehouden kan worden.
- Als de kinderen iets over groenten willen leren, is het handiger naar een bedrijf te gaan zonder dieren. Dieren zijn heel aantrekkelijk voor kinderen, en leiden hen af van planten.
- Als kinderen langer op een boerderij blijven, zijn er hoeken nodig waar de kinderen kunnen zitten, rusten, eten, en waar ze schaduw hebben. Ook zijn bepaalde hoeken met en voor kleinvee handig, waar de kinderen met hen kunnen knuffelen en spelen.
- Verder is het handig als de kinderen genoeg ruimte hebben om rond te rennen.
- Verschillende gereedschappen/materialen die eventueel ergens te leen zijn (bv hand graan molen, spullen om zuivel producten te maken, dorsvlegels) kunnen wel handig zijn.

Kwaliteiten van de educatieboer(in)

Duidelijk is dat de boer/boerin de meest bepalende factor is voor het slagen van boerderijeducatie. Van belang is welke eigenschappen een boer/ boerin moet hebben om goede boerderijeducatie te kunnen bieden. Naast enthousiasme, zoals hierboven al is genoemd, kwamen de volgende eigenschappen naar voren:

- Een educatieboer/ boerin moet iets met kinderen hebben. Hij/ Zij moet het leuk vinden om krijsende en springende kinderen om zich heen te hebben. Het moet klikken tussen boer/ boerin en de kinderen.
- Een educatieboer/ boerin moet iets aan kinderen kunnen overbrengen. Het verhaal moet leven. Hij/ Zij moet zich kunnen inleven op het niveau van de kinderen, zodat het verhaal niet te saai, maar ook niet te ingewikkeld wordt.
- Hij/ Zij moet veel geduld hebben en ontspannen zijn.
- De boer/ boerin moet gewoon zichzelf zijn en dit aan de kinderen laten voelen. Hij/ Zij moet heel enthousiast zijn over zijn/ haar baan als boer/ boerin en over het werken met kinderen.
- De boer/ boerin moet vakkennis hebben.
- Het onderwijsprogramma moet zo zijn opgezet, dat de scholen kunnen zien hoe de boer/ boerin iets doet.
- Hij/ Zij moet goede communicatieve vaardigheden bezitten.
- Het is handig als hij/ zij veel humor heeft.
- Hij/ Zij moet flexibel zijn. Hij/ Zij moet goed om kunnen gaan met verschillende soorten leerlingen in een klas.
- Hij/ Zij moet een ondernemer zijn en dingen kunnen organiseren.
- Hij/ zij moet verantwoordelijkheid kunnen geven aan de kinderen als deze langer op de boerderij zijn en meewerken op het bedrijf.
- Hij/ Zij moet creatief kunnen denken.

7.3 Effecten van boerderijeducatie

In de gesprekken met educatieboeren en leerkrachten kwamen de volgende effecten naar voren:

- Een boerderij heeft enorm veel elementen te bieden waar je in de klas op een droge niet aanschouwelijke manier mee bezig bent: dierkunde, plantkunde, voeding, klimaat/weer, grondsoorten, landbouw in Nederland, geschiedenis, milieu, etc. etc. Daarnaast zijn de kinderen op de boerderij fysiek bezig, gebruiken ze al hun zintuigen en de kinderen zijn op een ander manier met elkaar bezig, ontdekken ze dingen van zichzelf.
- Door boerderijeducatie komen kinderen uit andere culturen in contact met het Nederlandse platteland. Het is belangrijk dat bv. moslimkinderen eens in contact komen met varkens en iets over deze dieren leren.
- Kinderen ontdekken 'de andere kant'. Veel mensen hebben een mening over de landbouw zonder in hun hele leven op een boerderij geweest te zijn. Daarom hebben ze ook vele (niet realistische) vooroordelen. Laat kinderen een boerderij zelf ervaren, dan kunnen ze er hun eigen mening over vormen.
- Vaak zie je dat kinderen die op school problemen hebben om dingen te leren, het in de praktijk wel kunnen. Op school worden dingen alleen verteld, of ze zien het in een film. Op de boerderij leer je door het te zien en het vervolgens zelf te doen. Dit is vooral belangrijk voor kinderen die minder cognitief zijn ingesteld.
- Door de intensieve interactie en betrokkenheid leren kinderen sneller en makkelijker dan op school. Leerkrachten geven aan dat enkele uren actief bezig zijn op een boerderij net zo effectief is als dagen lang theorie leren op school.
- De kinderen ontdekken ontzettend veel dingen over dieren en natuur, vooral als ze langer op de boerderij zijn en meewerken op het bedrijf. En hoewel ze zo veel leren en ontdekken, doen ze dat niet bewust; het leren en ontdekken doen ze automatisch tijdens het actieve meedoen en bezig zijn.
- Ook is het belangrijk dat de kinderen niet alleen met leuke dingen worden geconfronteerd. Een voorbeeld, er zijn konijntjes op de boerderij. In het begin vinden de kinderen het geweldig met de dieren te knuffelen. Maar ook het schoonmaken en zorgen voor de dieren hoort erbij en moet worden gedaan. In het begin vinden ze zo iets heel vies maar als men aan hen uitlegt dat dit een deel is van het boerderijleven en er wel bijhoort, gaan ze daarmee aan de slag en hebben uiteindelijk er ook weer lol aan. En ze zijn er dan ook trots op ('ik heb de stal schoon gemaakt').
- Als de kinderen langer (enkele dagen) op de boerderij zijn, verandert ook de sfeer binnen de groep. Je ziet kinderen steeds meer eigen initiatief nemen. In het begin zijn ze nog timide en onzeker, maar na een paar dagen weten ze hoe en wanneer iets moet gebeuren. Ze weten steeds beter wat, wanneer en hoe dingen moeten gebeuren op de boerderij. Daarnaast beginnen ze elkaar te helpen en op een andere manier met elkaar om te gaan.

Effecten op leerkrachten

Voor direct betrokkenen is het duidelijk dat boerderijeducatie een grote meerwaarde kan hebben voor kinderen, mits de programma's op een juiste manier zijn opgezet, en de boer/ boerin geschikt is voor deze taak.

In interviews met leerkrachten kwam naar boven, dat bezoeken en bezig zijn op boerderijen ook effecten heeft op de leerkrachten/ begeleiders zelf, en dat ook de ouders van de kinderen een positieve mening hebben over boerderijeducatie. Hieronder volgen reacties van leerkrachten:

- Er zijn zeker effecten op begeleidende leerkrachten. Inzicht in een boerenbedrijf is niet iets wat elke docent beheerst. Dit biedt ons de mogelijkheid om ook in de toekomst meer van het onderwerp aan de kinderen op school over te dragen.
- Voor docenten is het één van de vele mogelijkheden om leerlingen allerlei vaardigheden aan te leren.
- Je groep is ervarend aan het leren. Je hoeft je niet druk te maken over de inhoud maar bent vooral met de sociale processen bezig. Het effect zou nog verhoogd kunnen worden door het goed overdenken van de informatie die je over wilt dragen. Daar een goede vorm voor hebben.
- De contacten met de kinderen zijn anders dan op school. Je krijgt als leerkracht een completer beeld van de kinderen.
- De leerkrachten worden soms onzeker (als ze niet zoveel kennis hebben van natuur) of juist zeker als ze dat wel hebben. De werkwijze op de boerderij is ook minder gereguleerd en te controleren. Sommige docenten moeten dit nog leren.

Ten slotte zien ook de ouders van kinderen die hebben deelgenomen aan boerderijeducatie programma's deze projecten heel positief.

- De ouders zijn ook heel enthousiast. In sommige programma's gaan ouders mee als begeleiders en om het vervoer te regelen. Maar ook zij zijn enthousiast over het boerderijprogramma. Zij reageren ook vaak met de mededeling dat ze weer veel bijgeleerd hebben en daarnaast hebben genoten van het contact met de dieren.
- Ouders vinden het over het algemeen goed dat de leerlingen iets dergelijks doen omdat ze dit soort projecten als een verbreding zien van hetgeen op school gebeurt. De ouders werden ook uitgenodigd bij de presentaties achteraf (die de leerlingen over hun bezoek aan het bedrijf moesten houden).

7.4 Aansluiting bij het onderwijs

Er zijn in Nederland ongeveer 7000 basisscholen en 350 basisscholen voor speciaal basisonderwijs voor kinderen vanaf vier t/m 12 jaar. Dagelijks gaan meer dan 1,5 miljoen kinderen naar basisonderwijs. Dat is een grote potentiële markt voor boerderijeducatie. Sinds maart 2006 zijn er voor het basisonderwijs nieuwe kerndoelen. Kerndoelen geven aan wat een school in ieder geval moet nastreven en omvatten de leergebieden Nederlands, Engels, Friese taal, Rekenen/ Wiskunde, Oriëntatie op jezelf en de wereld (hieronder vallen mens & samenleving, natuur & techniek, ruimte, tijd), Kunstzinnige oriëntatie en Bewegingsonderwijs (Project PlattelandImpuls 2007). Kerndoelen omschrijven wat aan het eind van het leerproces bereikt dient te zijn, maar geven niet aan op welke wijze deze doelstellingen dienen te worden bereikt. Wel dienen lesinhouden en kerndoelen zoveel mogelijk op elkaar te worden afgestemd, in samenhang te worden aangeboden en verbinding te hebben met het dagelijkse leven.

Er zijn ongeveer 7000 voortgezet onderwijs scholen in Nederland met totaal ongeveer 900.000 scholieren. De afgelopen jaren is er nogal wat veranderd in het voortgezet onderwijs. Er zijn nu drie soorten voortgezet onderwijs:

- Vmbo (voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs) duurt vier jaar.
- Havo (hoger algemeen vormend onderwijs) duurt vijf jaar.
- Vwo (voorbereidend wetenschappelijk onderwijs) duurt zes jaar.

Daarnaast zijn er scholen voor speciaal voortgezet onderwijs voor lichamelijk gehandicapte, slechthorende of slechtziende leerlingen of langdurig zieke leerlingen. Tot slot is er praktijkonderwijs (onderwijs voor jongeren die niet met een diploma van school kunnen komen, maar wel in staat zijn tot het behalen van deelcertificaten).

Vanaf 1 augustus 2006 is de regeling onderbouw VO in kracht. Deze regeling biedt scholen en leerkrachten meer armslag om zelf invulling te geven aan de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Ook hier werd het aantal kerndoelen beperkt en zijn ze globaal geformuleerd. De kerndoelen zijn ondergebracht in zeven onderdelen (Nederlands, Engels, Rekenen/ Wiskunde, Mens & Natuur, Mens & Maatschappij, Kunst & Cultuur, Bewegen & Sport). Hoe deze doelen worden bereikt is nu meer afhankelijk van de individuele scholen en leerkrachten.

Boerderijen kunnen goed aansluiten bij de kerndoelen van het basis- en voortgezet onderwijs. Toch gaat maar een fractie van de scholen (regelmatig) naar een boerderij. Hiervoor zijn veel redenen aan te wijzen. Deze worden in een ander deel van dit rapport besproken. Op dit punt wordt alleen vermeld dat er twee hoofdredenen voor zijn:

- Boerderijbezoek is een vrijwillige activiteit, afhankelijk van het enthousiasme van enkele leerkrachten. Het is geen deel van het leerplan. Het wordt ook niet gezien als een noodzakelijke activiteit.
- Scholen hebben heel beperkte middelen voor excursies. De ervaring leert dat een bedrag van 1-1,5 Euro per kind voor een reguliere schoolexcursie aan een boerderij de limiet is. Slechts enkele scholen hebben een bedrag van 50 Euro over voor een boerderij excursie. Dit sluit niet aan bij de behoeften van de educatieboeren. Vanaf 2007 krijgen scholen een bedrag van ca. 10 Euro per kind per jaar voor cultuuractiviteiten. Dat wordt meestal besteed aan toneel, theater, muziek of dans. Boerderijbezoek wordt door veel van de scholen niet als culturele activiteit gezien.

Zoals al opgemerkt kunnen alle typen scholen en opleidingsgroepen baat hebben bij boerderijeducatie. Juist omdat het spectrum van aanbod op boerderijen voor kinderen heel divers is, is er ruimte voor iedereen. Voor de jongere kinderen gaat het voornamelijk om kort durende excursies, waar ze in aanraking kunnen komen met boerderijdieren en voedselproductie. Voor de iets oudere kinderen van het basisonderwijs is ook een iets langer durend bezoek of

het meerdere malen bezoeken van de educatieboerderij goed mogelijk. Voor het voorgezet onderwijs zijn de technische details van voedselproductie interessant, het gebruik van agrarische machines, bodem- en landbouwkundige activiteiten, landschapsbeheer, en natuurlijk nog steeds de interactie met de boerderijdieren.

7.5 Knelpunten op gebied van boerderijeducatie

Boerderijeducatie in zijn grondgedachte is niet nieuw. Er waren altijd boerderijen, waar ouders met hun kinderen, of leerkrachten met hun schoolklassen, op bezoek kwamen om een rondleiding te krijgen en tijd te kunnen doorbrengen met de boerderijdieren. Hetzelfde proces was al eerder waar te nemen bij de ontwikkeling van zorgboerderijen. Doordat de ontwikkeling van zorgboerderijen eerder is begonnen zijn daar al oplossingen voor veel knelpunten gevonden. Bij boerderijeducatie moet er nog pionierswerk plaatsvinden.

Tot voor kort werden educatieboerderijen niet zo genoemd en waren ze vaak niet strategisch opgezet, niet georganiseerd, en werden boeren er niet voor betaald. Dit proces is nu aan het veranderen. De markt van boerderijeducatie begint zich te professionaliseren. Boeren/ boerinnen beginnen pedagogische cursussen en trainingen te volgen, verbouwen hun bedrijven om ze aantrekkelijk te maken voor kinderen, houden meer of andere soorten dieren, bieden gestructureerde leer- en werkprogramma's aan, en willen voor de kwaliteit die ze bieden ook worden betaald door de scholen.

Deze veranderingen hebben tot een spectrum van belemmeringen en knelpunten geleid, die nu heel actueel zijn, en waarvoor een oplossing moet worden gevonden. Organisaties die betrokken zijn bij boerderijeducatie, en de Ministeries LNV (Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit) en OC&W (Onderwijs, Cultuur, en Wetenschap) kunnen hierbij een belangrijke rol spelen.

Hierna volgt een overzicht van de hoofdproblemen zoals die door educatieboeren/ boerinnen, leerkrachten en organisaties rond boerderijeducatie worden ervaren:

Financiering

- Bijna iedereen is ervan overtuigd dat boerderijeducatie een goede zaak is, maar niemand wil er echt geld voor betalen.
- De boeren die een weekprogramma aanbieden hebben helemaal moeite om financiering bij basisscholen te vinden. In de praktijk blijken alleen basisscholen uit België en enkele middelbare scholen bereid om voor het weekprogramma te betalen.

Kwaliteit

- De sector heeft nog onvoldoende uitstraling en kwaliteit. Lang miste er een kwaliteitssysteem, dat eind 2007 werd afgerond. In 2008 kunnen de eerste boeren middels dit systeem gecertificeerd worden. Het systeem is ontwikkeld door Educatief Platteland in samenwerking met de ondernemers en het onderwijs. Alleen met zo'n kwaliteitssysteem kan je scholen overtuigen om geld in boerderijeducatie te investeren. Boerderijeducatie moet in Groningen dezelfde klank hebben als in Amsterdam. Een school moet weten wat ze kan verwachten als ze naar een educatieboerderij gaat. Er mist een 'salarisschaal' voor boerderijeducatie.
- Verder ontbreekt onderzoek ter onderbouwing van positieve effecten van boerderijeducatie. Als dat op tafel ligt, kunnen kwaliteitsstandaarden makkelijk gerealiseerd worden en subsidies sneller worden gegeven.
- Het kan een knelpunt zijn dat op het moment meer en meer boeren/ boerinnen proberen iets met boerderijeducatie te doen. Dat hoeft niet uitsluitend positief of negatief te zijn, maar niet iedere boer/ boerin en elke boerderij is geschikt. In principe kan iedereen die een boerderij heeft en kinderen op bezoek krijgt zich educatieboer/ boerin noemen.

Bekendheid en netwerk

- Lang misten er een landelijke website en een Landelijk Steunpunt Boerderijeducatie om kennis te bundelen. Inmiddels hebben de partijen LTO, VVHP, Cooperatie Stadteland en Stichting Educatief Platteland hiervoor de handen ineen geslagen. In principe bestaat de platform al en wordt begin 2008 officieel geïnstalleerd. Een goed netwerk is nodig voor educatieboeren/ boerinnen. Zij kunnen elkaar op die manier adviseren en motiveren, tips geven en ideeën uitwisselen. Boeren/ boerinnen in het hele land kunnen op die manier van elkaar leren.

Koppeling met onderwijs en scholen

- Dat boerderijeducatie nog geen vast onderdeel van de leerplannen is.
- Ontbreken van leerboeken met informatie over boerderijen en het platteland.
- Ontbreken van tijd en aandacht door scholen; veel scholen realiseren zich niet hoe belangrijk boerderijeducatie in de ene of andere vorm voor de ontwikkeling van kinderen is. Het excursiegeld wordt eerder voor cultuur- en theaterbezoeken gebruikt.
- Vervoer en tijd kunnen een probleem zijn als de scholen verder weg zitten. Om 9 uur begint school, om kwart voor 12 staan de eerste moeders voor de deur van de school om hun kinderen weer op te halen. Dan is er eigenlijk geen tijd voor een echte boerderijles en de leerkrachten staan de hele tijd op hun horloge te kijken.
- De boer/ boerin is afhankelijk van het enthousiasme van de leerkrachten. De leerkrachten moeten het idee goed vinden, ze moeten het vervoer zelf organiseren (met fiets of bus), ze moeten voorbereidingen en nawerk op school doen om het hele thema te verwerken met de kinderen. Dat is veel moeite voor de leerkrachten, en veel leerkrachten willen dat niet doen.
- De scholen begrijpen vaak ook nog niet dat de boer/ boerin de tijd die hij/ zij erin stopt, ook betaald wil hebben. Ze begrijpen niet hoeveel tijd hij/ zij investeert in de voorbereiding en de bezoeken zelf.
- Scholen moeten meer leren buiten de school te leren. Of er moeten leerkrachten van buiten de school binnengehaald worden (bv mensen vanuit bedrijven die les geven).
- Scholen willen vaak in de maanden mei en juni op bezoek komen, omdat ze denken dat er alleen dan kalfjes en biggetjes zijn. Daarnaast is dat het einde van het schooljaar. De boeren/ boerinnen willen graag schoolbezoeken het hele jaar door.
- De scholen begrijpen niet dat het niet alleen een leuke tijd op een boerderij is, maar dat het hier ook gaat over lezen, rekenen, sport, sociale activiteiten, karakterontwikkeling, etc.
- Het gebeurt nog nauwelijks dat de leerplannen worden aangepast aan de activiteiten van de kinderen op boerderijen en dat de ervaringen van kinderen op de boerderij ook worden verwerkt op school.

Overig

- Andere problemen kunnen ontstaan als de bedrijven hun stallen dicht moeten doen, zoals enige tijd geleden door de mond- en klauwzeer problematiek in Engeland. Als er dan scholen op bezoek willen komen, en ze mogen niet naar de bedrijven gaan, is dit een probleem.

7.6 Gewenste acties vanuit de Ministeries van LNV of OC&W

- De Ministeries van LNV en OC&W kunnen bijdragen aan de verdere ontwikkeling en implementatie van het kwaliteitssysteem. Volgens één van de educatieboeren zijn scholen sneller te overtuigen als het kwaliteitssysteem door de Ministeries is opgezet dan door boeren/ boerinnen alleen.
- De Ministeries zouden aan de scholen uit kunnen leggen hoe belangrijk boerderijbezoeken zijn, en dat de scholen daar geld in moeten investeren (en dan niet alleen voor de tijd dat ze op de boerderij zijn, maar ook voor de voorbereidingsfase en uitwerkfase).

- De Ministeries van LNV en OC&W moeten ondersteunen dat scholen buiten- school leerpakketten in hun leerplannen opnemen. Scholen die geen geld daarvoor hebben of geen geld daarvoor willen uitgeven moeten worden overtuigd door de Ministeries.
- Een andere opdracht voor Ministeries zou zijn, een soort van (collectieve) verzekering voor educatieboeren/boerinnen te bieden. Nu is het nog niet duidelijk wie er verantwoordelijk is als de kinderen ziek worden door een boerderijbezoek, of als er een ongeluk gebeurt op de boerderij. Nu is het zo geregeld dat de school verantwoordelijk is als de klas tijdens schooltijd op excursie gaat. Maar wie is er verantwoordelijk als de kinderen naar de boerderij fietsen en er een kind wordt aangereden door een auto? Dan is het kind noch op school noch op de boerderij.
- Het is blijkbaar nodig dat men bij het Ministerie van onderwijs inziet dat educatie op de boerderij voldoet aan de basisleerdoelen, leerdoelen waar elke les aan behoort te voldoen in het onderwijs. Dan kan er gebruikt worden gemaakt van budget uit het onderwijs om deze vorm van educatie te geven.

Opvallend is dat bovenstaande wensen duidelijker leven bij de educatieboeren dan bij de scholen die de boerderijen bezoeken.

7.7 Gedetailleerde beschrijving van verschillende vormen van jeugdeducatie op de boerderij

7.7.1 Extensieve vormen van boerderijeducatie

Klasseboeren

Het eerste voorbeeld van een extensieve vorm van boerderijeducatie is het programma van de 'Klasseboeren'.

De Klasseboeren is een vereniging van vijf boerderijen (één geitenboerderij, één paprikakwekerij, één varkenshouderij, twee melkveebedrijven; zie ook www.klasseboeren.nl). Alle boerderijen liggen rondom Tilburg. Vijf jaar geleden zijn ze begonnen klassen op hun boerderijen te ontvangen en sinds ca. een jaar zijn de Klasseboeren een stichting met eigen sponsors. Voor elke klas die op bezoek komt krijgen de boerderijen een vergoeding van 100Euro. Van deze 100Euro gaat 10Euro naar de coördinator van de stichting en 10Euro naar de stichting als buffer. De boer ontvangt dus 80Euro. Een deel van de 100Euro komt van de scholen zelf, een ander deel wordt geregeld door de stichting. De stichting wordt gesubsidieerd door sponsors (o.a. Rabobank, en een aantal kleine bedrijven rond Tilburg). De hoofdkomsten van de bedrijven komen nog steeds uit de agrarische productie.

Omdat het project van de Klasseboeren een extensieve vorm van educatie is, waren er geen grote aanpassingen op de bedrijven nodig. Ook blijft de tijd die de boeren besteden aan voorbereidingen voor een bezoek en nawerk gering. Deze vorm van boerderijeducatie is mogelijk voor gewoon en speciaal onderwijs, en voor basis- en voorgezet onderwijs. In hoeverre het thema op school door de begeleiders en jongeren wordt verwerkt, is de verantwoordelijkheid van de groep zelf.

De Klasseboeren staan momenteel vooral in contact met basisscholen (groepen 1 t/m 8). De reden daarvoor is simpel: kinderen uit het basisonderwijs zijn makkelijker enthousiast te maken over een boerderijbezoek dan jongeren in de puberteit. Deze hebben andere interesses en vinden een boerderij vaak smerig en saai. Jongere kinderen staan eerder open voor de gebeurtenissen en activiteiten op een boerderij. Groep 1 en 2 gaan vooral naar het geitenbedrijf en in een iets mindere mate naar de melkveebedrijven. Groepen 2 t/m 8 gaan voornamelijk naar het tuinbouwbedrijf. Het is de bedoeling dat het initiatief van de Klasseboeren zich verder uitbreidt naar het voortgezet onderwijs.

De meeste klassen zijn 'gewone' kinderen, enkele hebben ook moeilijk lerende kinderen. De bedrijven zijn niet ingericht voor gehandicapte kinderen in rolstoelen. Per bezoek komt slechts één klas (max. 30 kinderen), anders worden het te veel kinderen, en dan is het niet meer leerzaam.

De meeste klassen komen maar één keer naar een boerderij, maar het is wel mogelijk dat een klas in het ene jaar één boer van de Klasseboeren bezoekt en in het volgende jaar een andere boer van de Klasseboeren (om een indruk te krijgen van verschillende typen boerderijen). Gedurende het hele jaar bezoeken ca 150 - 200 klassen één van de vijf Klasseboeren. Naar de paprikakwekerij gaan ca. 20 klassen, en naar de dierenbedrijven 40 (per bedrijf). Daarvan gaan de meeste klassen toch naar de varkensbedrijven, omdat de kinderen daar tussen de varkens rond kunnen lopen en ze dat heel leuk vinden.

Hoe ziet een bezoek er uit: de leerkrachten bereiden de kinderen wel voor op het bezoek maar geven van te voren nog geen extra informatie over de dieren of het landbouwproduct. De kinderen komen meestal met privé vervoer (auto's van de ouders, etc.) naar het bedrijf. Een bezoek duurt ca. 1,5h. Het bezoek begint altijd met een voorstelrondje, dan gaat de groep naar de dieren kijken (of naar de groenten). De boer vertelt van alles en de kinderen kunnen vragen stellen. Als de kinderen terug zijn op school willen ze vaak meer met het onderwerp in de klas doen en hier sluiten de leerkrachten dan bij aan (bv door knutsellessen, spreekbeurtjes of klassengesprekken).

Het doel is dat de kinderen leren hoe boerderijbedrijven echt draaien en wat er echt gebeurt. Ze leren dat melk niet uit de verpakking komt, hoe een koe er uit ziet en wat ze eet. Kinderen kennen melk alleen maar gepasteuriseerd uit een pak op koelkasttemperatuur. Als melk warm is, heeft mama het warm gemaakt. Als de kinderen naar de boerderij komen, zijn ze verbaasd dat melk warm is, en dat verse melk anders smaakt dan winkelmelk. Vaak vinden ze de melk uit het pak lekkerder dan de verse melk.

Een ander doel is de kinderen te laten zien dat boeren niet automatisch grootschalige ondernemers zijn die met een Mercedes rondrijden en hun dieren alleen als product zien, maar dat boeren echt van hun dieren houden. Daarnaast wil men de kinderen laten zien hoe een boerengezin woont en werkt, en een positief beeld van het platteland en het boerenleven creëren. Als mensen op TV iets te horen krijgen over boeren en platteland is het meestal iets negatiefs (dierenziekte, etc.), de Klasseboeren willen ook de positieve kanten laten zien. Het doel is de kinderen op een speelse manier te leren waar het voedsel vandaan komt en aan de kinderen de moderne manier van landbouw te laten zien zoals die nu bestaat.

De Klasseboeren vinden het belangrijk dat er een bepaalde kwaliteitsmaat is voor de bezoeken. Ze willen een keurmerk ontwikkelen. De boeren hebben zelf cursussen gedaan om de juiste omgang met kinderen en het opzetten van rondleidingen te leren.

Jan Kuks

Het tweede voorbeeld waar schoolklassen rondleidingen op een boerderij kunnen krijgen is het bedrijf van de familie Jan Kuks in Nutter.

Het melkveebedrijf is één van de voorlopers op gebied van duurzaamheid en is lid van het netwerk Koeien en Kansen. Het bedrijf is 50 ha groot en de familie melkt 100 koeien. Rond 1990 is de familie Kuks begonnen met boerderijeducatie, alleen noemden ze het toen nog niet zo. Sinds die tijd kwamen enkele schoolklassen onregelmatig op bezoek om naar de koeien te kijken. Dat waren voornamelijk basisscholen (vanuit Vasse, Almelo en Hengelo), maar ook middelbare scholen (groepen 4/5 HAVO, 4/5 VWO). De scholen organiseerden het bezoek zelf.

Enkele maanden geleden is de familie begonnen een gestructureerd programma voor boerderijeducatie op hun bedrijf op te zetten. De pilotfase loopt nog tot eind 2007. Jan is van plan 125 Euro per dagdeel aan de scholen in rekening te brengen voor het nieuwe programma. Jan is zich serieus aan het voorbereiden. Hij heeft een educatie cursus gedaan bij Vrienden van het Platteland. Hij wil kinderen graag meer kunnen aanbieden dan alleen koeien en kalfjes kijken. Familie Kuks liet in de tweede helft van 2007 een stal verbouwen voor theorielessen en opvang als het slecht weer is. In de ruimte komt infomateriaal te liggen over de boerderij. De bedoeling is in de ruimte verschillende compartimenten te maken waar informatie over melkveehouderij, diergezondheid, voeding, bodem en bemesting, natuur- water- en milieu, bedrijfseconomie, melkproductie, en fokkerij aangeboden wordt. Hier komen dan informatieborden, modellen, en interactieve spellen over deze thema's. Bovendien is er nog een praktijkonderdeel gepland,

waar de leerlingen met Jan Kuks kunnen praten, een rondleiding op de boerderij krijgen, in contact komen met de koeien en kalfjes, en zelf mogen melken.

Kinderen jonger dan groep 6 (een jaar of 10) zijn volgens hem eigenlijk te jong voor zo'n educatief programma. Ze mogen wel op bezoek komen, maar dan is het volgens Jan Kuks meer kalfjes knuffelen dan echte educatie over veehouderij en melkproductie. Vanaf een jaar of 10/12 blijft van een echt gestructureerd lesprogramma meer hangen. Het doel van het geplande programma is het boerderijgebeuren en de koeien aan de kinderen te laten zien. Aan de leerlingen uitleggen waar de melk vandaan komt. Uitleggen hoe melkkoeien gehouden, gevoerd, en gemolken worden. Uitleggen, hoe het voer voor de melkkoeien geproduceerd wordt. Maar dan niet op de manier dat de kinderen een dagdeel op de boerderij zijn, kalfjes knuffelen, koeien kijken en een glas melk drinken, maar als een echt gestructureerd lesprogramma over melkveehouderij en melkproductie.

Het programma zal zo worden opgezet, dat Jan Kuks gezamenlijk met de leerkracht de les doet. Hij wil niet alleen boerderijrelevante dingen aan de leerlingen laten zien, maar ook gezamenlijk met de leerkracht een echte onderwijssles maken.

Bovendien wordt de boerderij ook gebruikt als zorgboerderij door jongeren uit het speciaal onderwijs, die ergens anders moeilijk een leer- of werkplek kunnen vinden. Het is de bedoeling dat zij ook rondleidingen geven aan schoolklassen die op bezoek komen. Volgens Jan is dit leerzaam voor de leerlingen en voor de jongeren uit het speciaal onderwijs.

Tenslotte heeft de familie Kuks nog een professionele educatieve film laten maken. Hierop is de melkveehouderij door het hele jaar heen zien. Vlakbij de boerderij hebben ze een klein schuurtje gebouwd met een TV en een video-recorder. Mensen die langs lopen of op bezoek komen, kunnen in het hutje gaan zitten en door op een knopje te drukken de film starten.

7.7.2 Mengvorm tussen extensieve en intensieve vormen van boerderijeducatie

Een iets intensievere vorm van boerderijeducatie vindt plaats binnen het project 'Waar komt ons voedsel vandaan' van de familie Bruurs en de educatie op de boerderij van de familie Krol.

'Waar komt ons voedsel vandaan', meerdere bezoeken en rondleidingen op boerderijen

Het programma 'Waar komt ons voedsel vandaan' is ontwikkeld door de familie Bruurs. Ben vindt het belangrijk dat de kinderen ontdekken hoe een modern landbouwbedrijf eruit ziet. Dat een boer niet automatisch een oude man is met een overal en klompen, maar een manager van een modern bedrijf.

De boerderij Den Elshorst van Ben Bruurs bij Hilvarenbeek, is een locatie voor groepsaccommodatie en een professioneel varkensbedrijf. Voor de groepsaccommodatie werd een oude stal omgebouwd naar een accommodatie voor 50 personen met slaapmogelijkheden en facilitaire inrichtingen. De groepsaccommodatie wordt niet alleen door vakantiegroepen gebruikt, maar ook door scholen voor boerderijeducatie. Daarvoor heeft familie Bruurs het programma 'Waar komt ons voedsel vandaan' ontwikkeld.

Het project combineert bezoeken op verschillende bedrijven in de buurt van Den Elshorst. De schoolklassen verblijven en slapen de hele week op Den Elshorst en maken per dag twee excursies naar verschillende boerderijen. De kinderen worden met de huifkar naar de bedrijven gebracht. Daar krijgen ze een rondleiding, iets te drinken en te eten. In totaal bezoeken de kinderen zo zeven bedrijven:

- Een biologische boerderij met boerderijwinkel waar de kinderen iets leren over biologische voedselproductie (vooral rundvlees en melk).

- Een varkensbedrijf waar de kinderen de biggetjes mogen vasthouden en iets leren over het bevruchten van een zeug, het geboren worden van de varkens, en het leven van de varkens.
- Een melkveebedrijf waar ze leren over het gedrag van koeien en melk- en kaasproductie. De kinderen mogen hier ook zelf proberen te melken.
- Een geitenboerderij waar de kinderen iets leren over het gedrag van geiten, melk- en kaasproductie. Hier mogen ze ook met jonge geitjes spelen en geiten voeren.
- Een pluimveebedrijf (scharrelkippen), waar de kinderen iets leren over het gedrag van kippen en de eieren.
- Een tuinbouwbedrijf, waar de kinderen iets leren over de productie van verschillende groenten.
- Een palingkwekerij waar de kinderen iets leren over het leven en het gedrag van alen, en het roken van paling. Hier mogen de kinderen gerookte paling proeven.

Het project loopt zonder subsidies. Het programma wordt betaald door de scholen. De week kost 2.500 euro (50Euro per kind bij 50 kinderen). Elk bedrijf dat wordt bezocht ontvangt 3Euro per kind. De Belgische klassen hebben 5 dagen volpension. Dit kost 110euro per kind, en 30 euro voor het programma. In totaal dus 140euro per kind.

Er komen voornamelijk Belgische basisscholen. Het zijn kinderen van groep 7 en 8. De enige Nederlandse school, die meegedaan heeft in het project was een pilot school om het programma voor het eerst te proberen. Sindsdien komen er alleen maar Belgische scholen (5 groepen binnen 1,5 jaar). Dit komt omdat de Belgische scholen de financiering veel makkelijker kunnen regelen.

De Boerderijweek, één week lang verblijf en meewerken op de boerderij van Thom Krol

Ook hier verblijft een groep kinderen een week lang op de boerderij, maar in tegenstelling tot het project van Ben Bruurs op Den Elshorst, werken deze kinderen de hele week lang echt mee op de boerderij waar ze ook verblijven.

Één week is volgens Thom Krol voldoende om de groepen een beetje de structuur te laten ervaren van het leven en de werkzaamheden op een boerderij. In het begin is alles nog nieuw en spannend, maar als de kinderen er een hele week zijn krijgen ze meer vertrouwdheid met de werkzaamheden. Als ze nog langer zouden blijven, dan zou het saai worden.

De boerderij van Thom Krol heet De Hamster Mieden en ligt in Drogeham.

Het gebouw waar de klassen ontvangen worden is 6-7 jaar geleden gebouwd en sindsdien zijn ze bezig met boerderijeducatie. De familie heeft voor de boerderijeducatie het erf wat aangepast. Naast het erf met de gebouwen en kleine groenvoorzieningen (voor geiten, eenden, ganzen, etc.) zijn er vlakbij nog grote weiden voor de koeien en paarden. De Hamster Mieden is volledig ingericht op het ontvangen en herbergen van groepen tot maximaal 40 personen. Daarnaast is er een verblijf/ vergader/ eetruimte en een volledig geoutilleerde, professionele keuken. Er staan ook een computer, overheadprojector, flipover en een whiteboard in deze vergaderruimte. Overnachten doet men in de stal; in totaal zijn er vijf slaapunits. De groepen moeten zelf voor slaapzakken en handdoeken zorgen. Achter de slaapcabines bevinden zich douches en toiletten voor kinderen.

Vroeger was Thom Krol voorlichter aan melkveehouders en leerkracht bij AOC Friesland.

De groepen die op bezoek komen zijn heel divers. Het programma is bedacht voor schoolklassen uit het basisonderwijs (groepen 7-8). Maar basisscholen komen hoofdzakelijk voor een dagje uit omdat ze niet genoeg geld hebben om langer te blijven. De kinderen krijgen alleen een rondleiding en ze kunnen met de dieren spelen. Volgens Thom Krol zijn deze dagdelexcursies niet zo nuttig voor de kinderen als een bezoek dat een week lang duurt.

Voor het weekprogramma komen nu vooral de 1^e en 2^e klas uit het voorgezet onderwijs (12-14 jaar oud). In de maanden mei, juni en juli (eind schooljaar) zitten de Krol's altijd vol met schoolklassen. In de vakantieperiodes komen

er andere groepen (niet van scholen, maar bv vakantiecampen voor jongeren). De groepen regelen het vervoer zelf. Bijna alle inkomsten op de boerderij zijn afkomstig uit de educatie.

Op de boerderij zijn veel verschillende dieren aanwezig, zoals diverse soorten zoogkoeien (bv Fries, Roodbont, Lakenvelder), edelherten, schapen (Texelse schapen en Wild Shire Horn, zwartbles- schapen), geiten, varkens, een Shetlandpony en andere paarden, ganzen, eenden, kippen, konijnen en een pauw.

Op de boerderij wordt een combinatie van educatie en dieren geboden. De kinderen verblijven op de boerderij en hebben zo direct contact met de dieren. Bovendien wordt hen volgens Tom Krol het echte leven op een boerderij geboden. Hamster Mieden is een leerboerderij waar kinderen, onder begeleiding van leerkrachten en de boer, kennismaken met de natuur en het boerenleven. Samen met de boer zijn de leerlingen een week lang verantwoordelijk voor de boerderij en haar bewoners. De rol van de boer is cruciaal. Hij heeft de kennis en de begeleiders/ leerkrachten niet. Als er een groep kinderen komt, wordt deze opgedeeld in drie groepen. Elke groep moet dan dagelijkse klussen en taken doen en wordt begeleid door Thom of een begeleider/ leerkracht. De begeleiders/ leerkrachten krijgen een blaadje, waar hun klussen/ taken uitgelegd staan. Bovendien gaat Thom de eerste dagen met de groepen mee om aan de begeleiders precies te laten zien wat er moet gebeuren. Als de begeleiders het dan weten, kan Thom iets anders doen. De begeleiders zijn (vooral in het begin) nog onzeker en weten niet precies hoe en wat. Dat moeten ze ook eerst leren.

Het leukste effect is volgens Thom Krol de samenwerking en het sociale aspect. De kinderen kunnen niet allemaal de kruiwagen vasthouden, dus moeten ze leren geven en nemen. Ook leren ze dat je meer kunt bereiken als je dingen samen oplost en samen aanpakt. De kinderen leren elkaar ook hoe je een pony moet borstelen of een konijn moet vasthouden. Daarnaast zie je volgens hem dat ze heel veel leren door de waardering van dieren. Verder leren ze niet alleen veel dingen over elkaar, de dieren en de natuur, maar ze zijn ook lichamelijk heel actief (bv over een hek klimmen).

7.7.3 Intensieve vormen van boerderijeducatie

Het 'Groenatelier', kinderen van het speciaal onderwijs: vijf keer meewerken op de boerderij

Het project is geïnitieerd door de Petraschool en de Sjalom school van de AGORA Groep (een brede school-zorg organisatie) in Zaanstad en het breed Onderwijs Zorgcentrum (bOZ). De scholen werken samen met een boerderij in Westzaan. Het project wordt sinds 2006 ondersteund door Yvon Schuler vanuit het project 'Green Care Amsterdam' (gefinancierd door Transforum). Deze scholen uit het speciaal onderwijs vangen met name kinderen met gedrags- en leerproblemen op en kinderen die ADHD en autisme gerelateerde problematiek hebben. De scholen werken sinds enkele jaren met zogenoemde ateliers. De ateliervorm houdt in dat de kinderen een dag(deel) per week iets anders doen dan 'gewoon onderwijs' ontvangen. Één van de ateliers is het groenatelier, waar de boerderijbezoeken onder vallen. Naast het groenatelier is er een leesatelier, een techniekatelier, een wereldatelier, een theate-ratelier, een rekenatelier, een kookatelier en een gymatelier. De kinderen mogen zelf voor een atelier kiezen. In sommige gevallen wordt deze keuze wel door de docenten in een bepaalde richting gestimuleerd, omdat ze denken dat een bepaald atelier heel goed past bij een bepaald kind. Als de kinderen dan voor een bepaald atelier gekozen hebben, gaan ze vijf weken naar dit ene atelier. Vijf weken, omdat door de vijf opeenvolgende bezoeken op een en dezelfde plek kinderen de ervaringen die ze tijdens het ene bezoek opdoen, tijdens het volgende kunnen verdiepen. De ervaring is dat deze kinderen vijf weken nog wel aan kunnen, maar dat voor sommige van hen dan de spanning weg is en ze iets anders willen doen. Kinderen die de behoefte hebben nog eens naar de boerderij te gaan, kunnen nog een tweede keer voor dit atelier kiezen. Dat gebeurt niet vaak, maar soms vinden de docenten dat de boerderij heel goed is voor het kind (het kan zelfs nog een derde keer). Als de kinderen voor het Groenatelier kiezen, kunnen ze nog kiezen tussen een 'gewone' boerderij en een kinderboerderij, of schooltuinen. Omdat de Petraschool en Sjalom School gemengde leeftijdsgroepen tussen de 8 en 12 jaar hebben, zijn ook de kinderen op de 'gewone' boerderij van verschillende leeftijden. De Petraschool en de Sjalom School bezoeken de boerderij op verschillende dagen. Van de Sjalom School gaan ca 10-12 kinderen per keer naar de boerderij. Van de Petraschool 12-16 kinderen. De scholen regelen zelf het vervoer.

De 'gewone' boerderij is de Cornelia Hoeve in Westzaan. De hoeve staat onder de leiding van de boerin Afra Ebbelaar en haar man René. De Corneliahoeve is een melkveebedrijf. Er zijn ca. 50 koeien en daarnaast schapen, honden, katten, konijnen, geiten, een pony en witte eenden. De boeren hebben voor de kinderen van het Groenatelier een nieuwe ontvangstschuur gebouwd zodat ze de kinderen kunnen ontvangen. Verder hebben ze een aantal kleinere dieren gekocht. De hoofdtak van de boerderij is nog steeds de melkproductie.

De eerste keer (van de vijf bezoeken) dat de kinderen komen heb je een groep van kinderen waarvan sommigen al eerder is geweest en anderen niet. Daarom begint het programma van het eerste bezoek met een introductie uurtje. De kinderen krijgen een rondleiding. De boer en boerin vertellen hoe de koeien gemolken worden, waar de melk naartoe gaat, ze stellen de boerderij voor, de honden en de andere beesten, en vertellen iets over de verschillende werkzaamheden. Daarna worden de kinderen in kleine groepen ingedeeld en gaan dan onder leiding van boer/boerin/ begeleiders van de school aan het werk. De grootte van de groepen is afhankelijk van de taken. De kinderen kunnen zelf ook mee beslissen met wie ze in een groep willen werken. Bovendien wordt bijgehouden, welke werkzaamheden de kinderen al gedaan hebben, om te voorkomen dat bepaalde kinderen steeds weer dezelfde werkzaamheden doen. De kinderen zijn tot de lunch aan het werk. Na de lunch hebben de kinderen nog gezamenlijke activiteiten zoals hekken rechtzetten, schapen tellen, etc.

Voor de leerkrachten betekent de leerwerkplaats een enorme verandering. Zij observeren, begeleiden, stimuleren en coachen de leerlingen die hun eigen interesses volgen en zelf hun informatiebronnen zoeken. De hoofdbegeleidster op de boerderij is de boerin, bijgestaan door de boer en de begeleidende schooldocenten. De Sjalom en de Petraschool hebben elk twee begeleiders en soms nog een derde begeleider. De begeleiders werken ook gewoon mee en weten ook min of meer wat er moet gebeuren. De boerin werkt mee, maar is er vooral voor uitleg en als vraagbaak voor de kinderen. Hoewel er ook steeds begeleiders/ docenten van de scholen zijn, stellen de kinderen hun vragen toch het liefst aan de boerin, omdat haar deskundigheid het grootst is. Boer en boerin zijn leidend in wat er gebeurt op de boerderij. Dat is anders dan op school, waar de leerkrachten bepalen wat er gebeurt. Er moet een link en balans zijn tussen de boerderij en de school. Er is een cluster boerderij, en een cluster onderwijs en deze twee clusters worden nu bij elkaar gebracht en aan elkaar gekoppeld. Zwak punt in dit samenwerkingsverband is dat de docenten/ begeleiders van de scholen aan de ateliers zijn gekoppeld en niet aan de kindergroepen. Dat heeft als voordeel dat ze zelf ook kennis opbouwen over de werkzaamheden en gebeurtenissen op de boerderij. De samenwerking tussen docenten/ begeleiders en boeren/ boerinnen is daardoor wel goed, maar het is soms niet optimaal voor de kinderen. De docenten staan voor en na de boerderijbezoeken niet in dezelfde klas als de kinderen. Zo is het niet mogelijk om hun belevingen en activiteiten op de boerderij samen te bespreken en te verwerken. De docenten die meegaan naar de boerderij proberen wel de informatie door te geven aan de docenten op school, maar dat moet nog verder worden uitgewerkt.

De scholen zien veel positieve effecten. Men ziet aan de manier hoe de kinderen iets vertellen, dat ze zich echt verbonden voelen met de boerderij en de gebeurtenissen op het bedrijf. De hond van de boerderij is op dit moment hun hond, en die corrigeren ze ook. Ze gaan na de tweede of derde keer meedenken met de boer. Als een koe ziek was lopen de kinderen de volgende keer gelijk naar de boerin om te vragen hoe het met de koe gaat. Verder ziet men dat de kinderen elkaar ook helpen en instructies geven. De docenten valt het op dat de kinderen op de boerderij rustiger zijn dan op school.

'De Boerderijsschool', kinderen uit het basisonderwijs: één jaar lang wekelijks meewerken op de boerderij

Een andere, nog intensievere vorm van boerderijeducatie is het door Evelyne Schreurs ontwikkelde project 'De Boerderijsschool' dat in Zutphen is gestart. Het idee is begonnen in de zomer van 2005, toen ze betrokken was als klasse-ouder in de klas van haar dochter op de Vrije School de Zwaan (een basisschool in Zutphen). Ze had gesprekken met de leerkrachten over natuuractiviteiten met de kinderen. In deze gesprekken ging het er o.a. over hoe de sfeer in de klas veranderde nadat ze allemaal gezamenlijk in de schooltuin gewerkt hadden. Tijdens de gesprekken kwam naar boven hoe goed het zou kunnen zijn voor de kinderen dit soort activiteiten niet alleen in de schooltuin te doen, maar ook op een echte boerderij.

Evelyne kende boerderij 't Hulshof in Almen. Dit is een biologisch bedrijf met een tuinderij en melkvee. De boerenfamilie en de ouders waren positief over het idee. Via de provincie heeft het team rond Evelynne subsidie gekregen voor het project.

Het project houdt in dat een klas gedurende een jaar een dagdeel in de week naar de boerderij gaat om daar deel te nemen aan alle voorkomende werkzaamheden. Door langere tijd bij een boerderij betrokken te zijn ervaren kinderen aan den lijve wat er op een boerderij gebeurt. Doordat de kinderen terugkomen, ontstaat een nieuwsgierigheid naar de ontwikkelingen door de seizoenen heen. De kinderen gaan op de fiets naar de boerderij (6km) en zijn om ca. 13.00 uur weer terug op school. Op de boerderij leren de kinderen vanuit de directe praktijkervaring. s' Middags worden op school de opgedane ervaringen verwerkt. De kinderen werken dan in hun logboek. Een heel jaar lang staat deze dag zo in het teken van de boerderij.

In 2006 startte het project met de groep 6 van de Zwaan. Er werd voor deze groep gekozen omdat jongere kinderen meestal nog niet de lichamelijke kracht hebben om actief op een boerderij mee te werken en er naar toe te fietsen. Tegelijkertijd zijn kinderen van groep 6 nog voldoende open om vrij daarin te stappen (als jongeren in de puberteit komen is het soms moeilijker om ze als groep hiervoor te interesseren).

'De Boerderischool' heeft veel positieve reacties opgeroepen. Allereerst bij de kinderen, de boeren, de ouders en de school. Maar ook buiten deze direct betrokkenen is er veel belangstelling van andere scholen en boeren/ tuinders voor het leren en werken op de boerderij. Daarom werd een tweejarig vervolgproject gestart met meerdere scholen en meerdere boerderijen voor 2007 en 2008.

Drie basisscholen (jenaplan-, katholieke- en vrije school) doen eraan mee met in totaal vier klassen. Daarom zijn er ook vier boerderijen bij betrokken.

- In Doetinchem een biologische tuinderij die door man en vrouw wordt gerund. Daar produceren ze biologische groenten die ze ook in hun eigen winkel verkopen en op de markt in Doetinchem en Nijmegen. Er zijn ook zorgvragers op hun tuinderij.
- In Vorden doen twee verschillende melkveebedrijven mee. Rond Vorden was het niet makkelijk geschikte bedrijven te vinden die twee jaar lang mee wilden doen. De impact op de boerderij is toch best groot.
- De derde boerderij is nog steeds de boerderij 't Hulshof in Almen.

In principe doen de kinderen mee aan alle werkzaamheden die op het bedrijf moeten gebeuren. Op de boerderij in Almen gaan ze eerst de koeien voeren; de boer wacht daar speciaal mee tot de kinderen er zijn. Op een melkveebedrijf kunnen de kinderen dan ook nog de stal schoon maken, de kalfjes verzorgen en de koeien naar de wei brengen.

De kinderen nemen gewoon hun eigen brood mee. Soms wordt er ook iets lekkers op de boerderij gemaakt. Hoewel drie van de vier boerderijen vooral met dieren bezig zijn heeft elk bedrijf ook een stukje tuinderij. Dit is bewust gedaan om kinderen niet alleen iets over dieren te leren, maar ook over tuinbouw. De werkzaamheden worden door de kinderen in kleine groepjes gedaan (per klas zijn er ca. 24 kinderen, en meestal vormen ze vier groepen van ca. zes kinderen). Elk groep heeft dan een vaste begeleider die met hun meewerkt en de begeleiding doet. Het zijn dus echt werkzaamheden die de kinderen op de boerderij doen en niet zozeer onderwijs. Het idee is dat de kinderen juist op deze manier veel leren: vanuit de praktijk en het gewone leven van een boerengezin. Ze leren over de boerderij, maar ook sociale vaardigheden en lezen of rekenen. Lezen, rekenen, etc. zijn meestal niet concreet als vakken aan de orde op de boerderij, maar de kinderen leren wel op deze gebieden. Op de tuinderij (in Doetinchem) worden wel vaklessen aan scholen gegeven. Een deel van het onderwijs van de school gebeurt op de boerderij, namelijk vaklessen zoals houtbewerken.

Alle boerderijen halen hun hoofdkomsten nog steeds uit de reguliere agrarische productie. De vergoeding voor de boeren/ boerinnen is 200Euro per dagdeel. Iedere school gaat 25 keer per jaar naar de boerderij. Elk bedrijf krijgt dus 5.000Euro per jaar. Daar hoort dan bij dat ze bereid zijn om te evalueren met de projectleiders en meehelpen om het project verder te ontwikkelen. Het vervolgproject 2007/2008 wordt voor een deel gefinancierd vanuit de provincie en voor een ander deel vanuit een fonds van LTO Noord. Op dit moment is er nog geen eigen bijdrage

door de scholen. Het is wel in het projectplan opgenomen dat de scholen die 2008 voor het tweede jaar meedoen, een deel van de vergoeding aan de boeren/ boerinnen zelf gaan betalen.

De bedoeling (het product) is, de kinderen één jaar het 'echte leven' van de boerderij te laten zien met alle zijn positieve en negatieve kanten. Zo leren de kinderen bv dat ze ook naar buiten moeten als het slecht weer is, of dat ze soms taken moeten doen die ze saai of vies vinden. Het gaat over een andere manier van leren op de boerderij waar de boer/ boerin de trekker is en de kennis heeft. Het is zijn/ haar bedrijf, hij/zij kent het bedrijf. Verder is het een doel dat de kinderen leren omgaan met heel andere mensen (de boer). De scholen vinden het ook belangrijk dat kinderen de mogelijkheid krijgen een relatie op te bouwen met natuur, planten en dieren, en daarin ook een verzorgende taak hebben. De boer/ boerin is de eigenaar van het bedrijf en heeft de kennis van de werkzaamheden. De boer/ boerin is zo een rolmodel voor de kinderen. Op de boerderij heeft de boer/ boerin de leiding. De leerkracht moet onthouden wat er op de boerderij gebeurt en dit op school gebruiken. Verder kennen de leerkrachten de kinderen. Ze kunnen de boer/ boerin helpen als die het lastig heeft met bepaalde kinderen.

In hoeverre de boerderijactiviteiten invloed hebben op de rest van het onderwijs is tot nu toe nog echt afhankelijk van de leerkracht. In het kader van het vervolgproject worden de ervaringen verwerkt in een draaiboek voor het opstarten van een Boerderijschool en uitgewerkt in een onderwijsconcept Boerderijschool, dat motiverend is voor andere scholen. De scholen die nu meedoen worden begeleid bij het verankeren van het onderwijsconcept Boerderijschool binnen hun school.

Andere voorbeelden van positieve effecten op de kinderen zijn:

- Ze worden steeds zelfstandiger in het uitvoeren van de activiteiten.
- De kinderen leren meer samen te werken. Op school zijn de kinderen toch vaker voor zich zelf of met hun vaste vrienden en vriendinnetjes bezig.
- Ze gaan anders met elkaar om. Een meisje vertelde bv. dat ze in de klas nooit omgaat met jongens. Maar op de boerderij zit ze in een groepje met jongens en dat gaat heel prima. Een andere jongen vertelde dat hij in een groep zit met een meisje met wie hij op school elk dag ruzie heeft. Maar op de boerderij werken ze prima samen.
- Kinderen die minder goed zijn in het cognitieve bloeien op als ze op de boerderij aan de slag kunnen gaan en daar kunnen werken. Daardoor krijgen ze positieve ervaringen die ze op school niet zo vaak hebben. Ze krijgen daardoor ook binnen de klas een andere positie.

8. Literatuur

- Frey, P., S. Frutig, U. Kaltenrieder & J. Wetzel, 2006.
Integration: Youth welfare and sustainable development in Switzerland. In Hassink, J. and van Dijk, M. *Farming for Health. Green-Care Farming Across Europe and the United States of America*. Springer, Dordrecht, pp. 213-232.
- Gezondheidsraad & RMNO, 2004.
Natuur en gezondheid. Invloed van natuur op sociaal, psychisch en lichamelijk welbevinden. Deel 1 van een tweeluik. Verkenning van de stand der wetenschap. Gezondheidsraad, Den Haag.
- Gorp, C., 2005.
PvdA wil aparte rechtbank voor spijbelaars. Trouw, 9 november 2005.
- Hassink, J., Ch. Zwartbol, H.J. Agricola, M. Elings & J.T.N.M.Thissen, 2007.
Current status and potential of care farms in the Netherlands
NJAS Wageningen Journal of Life Sciences 55 (1). - p. 21 - 36.
- Karsten, L., E. Kuiper & H. Rebsaet, 2001.
Van de straat? De relatie jeugd en openbare ruimte verkend. Assen. Koninklijke van Gorcum.
- Kierkels, B., M. Knol, S. Stoel, D. Van Vugt & M. Van der Wind, 2006.
Ervaringen met leerwerktrajecten op zorgboerderijen. Perspectieven van boeren en deelnemers. Academic Master Cluster YAM 60312, Project 229, Wageningen, 26 juni 2006. In opdracht van Jan Hassink en Marjolein Elings (Plant Research International, Wageningen) en Ina Kattenbroek (Landelijk Steunpunt Landbouw & Zorg, Barneveld).
- Kreulen, E., 2005.
Leidse spijbelopvang ziet weinig in voorstel Wolfsen. Trouw, 9 november 2005.
- Meerdink, J., 1999.
Weet u wat een hulpverlener moet doen? Utrecht: Uitgeverij WSP.
- Ministeries van BZK, Justitie, OC&W, SZW, VROM & VWS, 2004.
Operatie Jong. Plannen van aanpak.
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 2005.
Informatiebrochure 'Wet op de Jeugdzorg'. PDF te downloaden via
www.minvws.nl/folders/djb/2005/informatiebrochure-wet-op-de-jeugdzorg.asp.
- Oomen, E.M. & J. Bos, 2006.
Hoofdstuk jeugdzorg. In: Handboek Landbouw en Zorg. Landelijk Steunpunt Landbouw en Zorg, Barneveld.
- Project PlattelandImpuls, 2007.
Analyserapport Boerderijeducatie. Gerealiseerd door Vrienden van het Platteland, Coöperatie Stadtteland, Stichting Educatief Platteland, KNHM (Koninklijke Nederlandsche Heidemaatschappij, en de EU.
- Salm, H., 2005.
Zoeken naar een plek voor een speciaal kind. Trouw, 13 oktober 2005.
- Stimuland, 2003.
Projectvoorstel zorgboerderijen en jeugdhulpverlening. Een nieuwe combinatie in de provincie Overijssel? Stimuland, Ommen.
- Van Dijk, M., 2006.
Kinderboerderijen. In: Gezond door landbouw en groen. De betekenis van landbouw en groen voor de gezondheid van de stedelijke samenleving (J. Hassink). Van Gorcum, Assen.
- Vreke, J., J.L. Donders, F. Langers, I.E. Salverda & F.R. Veeneklaas, 2006.
Potenties van groen Alterra. Rapport 1356.
- Yperen, T. van, 2007.
Schakelen naar een effectief stelsel voor jeugd en opvoeding. Nederlands Jeugd Instituut (www.nji.nl)
- Zwaansdijk, M., 2005.
Pathways to Care: Help-seeking for child and adolescent mental health problems. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Zwartbol, Ch., 2005.
Zeg eens boer, wat vind je van je...? Enquête onder de zorgboeren van Nederland anno 2005. Landelijk Steunpunt Landbouw en Zorg. Barneveld. 50 p.

9. Websites

Bijzonder Jeugdwerk Brabant	www.bjbrabant.nl
Brancherapporten VWS	www.brancherapporten.minvws.nl
Bureau Jeugdzorg	www.bureaujeugdzorg.info
CrossRoads Actieve Vakanties	www.crossroads.nl
De Hamster Mieden	www.hamstermieden.nl
De Klasseboeren	www.klasseboeren.nl
Den Elshorst Groepsaccommodatie	www.elshorst.nl
Gezonde Basis	www.gezondebasis.nl
Green Chimneys	www.greenchimneys.org
Helicon Opleidingen	www.helicon.nl
Hoeve Hulshof	www.hoevehulshof.nl
Koeien&Kansen	www.verantwoordeveehouderij.nl
Levande Skule	www.levandeskule.no
Openbare Basisschool 'De Driehoek'	www.driehoek.nl
Projecten ervaren leren	www.pel-nederland.nl
RIVM Nationaal Kompas Volksgezondheid	www.rivm.nl
SBO-AGORA	www.sbo-agra.nl
Steunpunt Landbouw en Zorg	www.landbouwzorg.nl
Stichting CrossRoads	www.crossroadsvakanties.nl
Stiftung Integration Emmental	www.integration-eggwil.ch
Trajectbureau Boer-en-Maat	www.boer-en-maat.nl
Trias Jeugdhulp	www.triasjeugdhulp.nl
Zorgboerderijen in Nederland	www.zorgboeren.nl
Zorgboerderij de Zonnehoeve	www.zonnehoeve.net

Bijlage I.

Organisaties op het vlak van Jeugdzorg(boerderijen) binnen en buiten Nederland

Binnen Nederland

Bijzonder Jeugdwerk Brabant (BJ Brabant)	www.bjbrabant.nl
Bredervoort Jeugdzorg in Gelderland	www.bredervoort-lsg.nl

Het beleid dat de provincies en grootstedelijke regio's voeren op het gebied van jeugdzorg is te vinden op: www.nji.nl → thema's → jeugdzorg → beleid. Dit beleid hebben de provincies en grootstedelijke regio's opgesteld op basis van het landelijke beleid.

Jeugdzorgaanbieder Topaze	www.topaze-hulp.nl
Jeugdzorginstelling Xonar	www.xonar.nl

Op de websites van de provincies en grootstedelijke regio's is het Uitvoeringsprogramma Jeugdzorg 2007 te vinden.

Pactum Jeugdzorg en Educatie in Gelderland	www.pactum.org
Rubicon jeugdzorg in Limburg	www.rubicon-jeugdzorg.nl
Steunpunt Landbouw en Zorg.	www.landbouwzorg.nl

Stichting Landzijde; biedt dagbesteding, leer en werk ervaringsplaatsen en re-integratietrajecten op agrarische bedrijven in Noord-Holland.

Trias Jeugdhulp in Overijssel	www.triasjeugdhulp.nl
-------------------------------	--

Zorgboerderijen in Nederland; geeft informatie over het aanbod en locatie van zorgboerderijen in Nederland; www.zorgboeren.nl.

Buiten Nederland

Voor jongeren uit Nederland bestaat er een project in Zuid-Frankrijk: de jeugdzorgboerderij Al Gardo. Deze jeugdzorgboerderij is een samenwerkingsverband van De Combinatie Jeugdzorg (Zuid-Oost Brabant) en De Zuidwester Jeugdzorg (West Brabant). Op Al Gardo worden steeds zes jongeren opgevangen die even helemaal weg willen uit Nederland (of moeten) zijn. De jongeren zijn tussen de 15 en 23 jaar en blijven zo'n zeven tot negen maanden in Frankrijk.

Bijlage II.

Organisaties op het vlak van Jeugdeducatie binnen en buiten Nederland

Binnen Nederland

Coöperatie Stadteland; coöperatie voor de verbrede landbouw, waaronder educatie; www.stadteland.nl.

De Klasseboeren www.deklasseboeren.nl

Individuele voorlopers bv. www.agrarischcultuurgoed.nl, www.stadshoeve.nl, www.eemlandhoeve.nl.

LTO: De belangenorganisatie voor ondernemen op het platteland; www.lto.nl.

Natuurmonumenten, idem; www.natuurmonumenten.nl.

Nederlandse Zuivelorganisatie (NZO): promotie, ontwikkeling, matching en financiering van boerderijexcursies naar melkveehouderijen; www.zuivelonline.nl.

NME-centra: vaak actief in het aanbieden van educatieve programma's in verschillende gemeentes. Mogelijk partner voor ontwikkeling, financiering en vermarkting van boerderijeducatie. IVN is de koepelorganisatie voor de NME-centra en voorvechter voor Natuur- en Milieueducatie; www.ivn.nl.

Regionale agrarische (natuur)verenigingen

Staatsbosbeheer als aanbieder van natuurexcursies en als beheerder van landbouwgronden en bedrijven met educatieve doelstellingen; www.staatsbosbeheer.nl.

Stichting Boerderijschool: Zet zich in voor het realiseren van levend leren voor klassen in de land- en tuinbouw, door scholen en boerderijen te begeleiden bij het opstarten van een boerderijschool en door het ontwikkelen van een nieuw onderwijsconcept met de boerderij als leerplek.

Stichting Educatief Platteland!; dé organisatie met expertise voor educatie op boerderijen en platteland in brede zin; www.educatiefplatteland.nl.

Stichting Kinderboerderijen; www.stkinderboerderijen.nl.

Vrienden van het Platteland; de etalage voor de Nederlandse landbouw, zo ook voor scholen middels een website over boerderijeducatie, www.vriendenvanhetplatteland.nl, www.metdeklasseboerop.nl

Buiten Nederland

Face, Groot Brittannië; www.face-online.org.uk.

Foodskool, Ierland; www.foodskool.nl

Green Chimneys, USA; www.greenchimneys.org.

Levende Skule, Noorwegen

Plattelandsklassen, België; www.plattelandsklassen.be.

Rural Education South Downs, Groot Brittannië; www.vic.org.uk.

Bijlage III.

Organisaties, stichtingen, boerderijen, en scholen die meegewerkt hebben aan dit rapport

Zorgboerderijen

Familie Ensink
Enschede (Overijssel)

Familie Hooijer
Gelderland

Familie Hubers
Zorgboerderij Het Hof
Ingen (Gelderland)

Familie Puyenbroek
Noord Brabant

Familie Piet van IJendoorn
De Zonnehoeve
Zeewolde (Flevoland)

Familie Peter Zevenhuizen
Pleeg- Maat- Zorg Boerderijen
Alteveer (Groningen)

Jeugdzorginstellingen

Bredervoort
Bijzonder Jeugdwerk Brabant
Pactum
Rubicon
Topaze
Trias Jeugdhulp
Xonar

www.bredervoort-lsg.nl
www.bjbrabant.nl
www.pactum.org
www.rubicon-jeugdzorg.nl
www.topaze-hulp.nl
www.triasjeugdhulp.nl
www.xonar.nl

Educatieboerderijen

Familie Ben Bruurs
Den Elshorst (Waar komt ons voedsel vandaan)
Hilvarenbeek

Afra en Rene Ebbelaar
Corneliahoeve (Groenatelier)
Westzaan

Familie Thom Krol
De Hamster Mieden (Boerderijweek)
Drogeham

Familie Jan Kuks
Nutter

Familie Jan van Esch
De Klasseboeren
Heukelom

Familie Freddie Zoetenhorst en Marieke Boschloo
Hoeve Hulshof (De Boerderijschool),
Almen

Scholen en organisaties die in contact staan met educatie-boerderijen

Algemene Basisschool Het Hoge Vorden

Omschrijving: Christelijke basisschool, 350 leerlingen, dorpsschool, 4-12 jaar.

Contact met boerderijeducatie: januari 2007 hebben ze voor het eerst contact gezocht met de 2 boerderijen. Via Natuurmonumenten kreeg de leerkracht de naam van een van deze boeren door omdat ze een dochter hebben die ook meedraait op het bedrijf. Dus genoeg man/mens kracht. De andere boerderij kende de leerkracht. Er gaan 2 klassen naar de boerderij van maart tot de herfstvakantie in oktober. Dit jaar hebben ze voor groep 7 gekozen. Dat waren 2x 25 kinderen. Volgend jaar wordt het misschien groep 6. De kinderen doen mee bij alle voorkomende werkzaamheden op de boerderij. Het bezoek duurt van 12.30 -15.00

De bezoek(en) worden gefinancierd met subsidie van de provincie, LTO en Rabobank.

Kinderen gaan met de fiets naar de boerderij (15 minuten).

Basisschool Den Hazenest Tilburg

Dit is een reguliere katholieke basisschool. Met kinderen van 4 t/m 12 jaar. De kinderen die hier op school zitten zijn voornamelijk Nederlands sprekend. Een enkele kleuter is dat nog niet.

Contact met boerderijeducatie: De school staat in contact met een varkensboerderij/ paprikaboerderij/ melkveeboerderij/ geitenboerderij. Via de Klasseboeren is dit contact begonnen, de school is in 2005 door de Klasseboeren benaderd. Ze hebben hier enthousiast op gereageerd. Het contact verloopt prettig. De school geeft de aantallen door en naar welke boerderij ze willen en de dagen waarop dit voor hen mogelijk is en dan plannen de Klasseboeren het voor de school in. De klassen die gebruik maken van dit project zijn de 5 kleutergroepen en groep 3, 4 en 5 in totaal voor de school 11 groepen.

Een bezoek duurt ongeveer 1 tot 1,5 uur.

Het vervoer moet de school zelf regelen, de leerkrachten benaderen de ouders met de vraag of zij willen rijden en/of bij het bezoek aanwezig willen zijn.

CrossRoads Actieve Vakanties

Utrecht

CrossRoads is een christelijke organisatie die kampen organiseert voor jongeren tussen die 9- 15 jaar. Elk winter komt de nieuwe kampengids van CrossRoads uit waar 60-70 verschillende kampen en reizen aangeboden worden. Daar kunnen de families (kinderen) zelf kiezen, waarbij ze mee willen doen aan daarvoor melden ze zich dan aan. Soms gebeurt het dat een kamp vol is, dan kunnen ze niet meer mee.

CrossRoads bestaat al 50-60 jaar. Het boerderijbezoek is dit jaar voor het eerst nieuw opgenomen in het programma. Ze noemen het de 'Boerenlandweek'. Dit jaar bezoeken ze de boerderij alleen met een kamp, maar als het goed loopt willen ze voor volgend jaar misschien ook met meerdere kampen naar de boerderij gaan. De medewerkers, die de reizen van CrossRoads organiseren, hebben toevallig iets over De Hamster Mieden op het internet gelezen. CrossRoads heeft altijd kampen met bepaalde actieve, creatieve, of sportieve thema's. Boerderijactiviteiten passen goed in het schema van CrossRoads.

De families van de kinderen betalen de kampen privé. CrossRoads krijgt geen subsidies. Voor deze week hebben de kinderen 239Euro betaald, en daar zit alles bij in.

Vervoer wordt geregeld door CrossRoads.

De Petraschool

Zaandam

Type school: school voor Speciaal Basis Onderwijs

Identiteit: Protestants-christelijk

Petraschool is een school voor Speciaal Basis Onderwijs (SBO) voor kinderen van 6 tot en met 12 jaar. Voorheen een school voor moeilijk lerende kinderen (MLK). Kinderen op deze school zijn kinderen die op de reguliere basisschool hun draai niet konden vinden, ondanks extra aandacht en hulp. De school vangt deze kinderen op en geeft ze hun gevoel van eigenwaarde terug. Dit doet ze onder andere door de kinderen ander onderwijs te bieden dan op het regulier basisonderwijs.

Openbare Basisschool 'De Driehoek'

Hilvarenbeek.

Openbaar Dorpschool met 210 leerlingen. Geen allochtone leerlingen of asielzoekers. Wel zorgleerlingen. Andere scholen in de omgeving zijn katholiek. Contact boerderijeducatie: 55 leerlingen van groep 7-8 gesplitst in 2 groepen van ongeveer 25 leerlingen zijn al naar De Driehoek gegaan. De school is gevraagd door Ben Bruurs, wiens kinderen ook op de school zitten, mee te doen als pilot school aan de boerderijweek.

De school was deel van het pilotproject en daardoor gesubsidieerd. Willen in de toekomst weer. Zullen proberen financiering te regelen uit potjes voor cultuur, excursies en NME via de gemeente.

SBO Sjalom

Zaandijk

Type school: school voor Speciaal Basis Onderwijs

Identiteit: Oecumenisch

Sjalom is een school voor Speciaal Basis Onderwijs (SBO) voor kinderen van 6 tot en met 12 jaar. Voorheen een school voor kinderen met leer en/of opvoedingsmoeilijkheden (LOM). Kinderen op deze school zijn kinderen die op de reguliere basisschool hun draai niet konden vinden, ondanks extra aandacht en hulp. De school vangt deze kinderen op en geeft ze hun gevoel van eigenwaarde terug. Dit doet ze onder andere door de kinderen ander onderwijs te bieden dan op het regulier basisonderwijs. De laatste jaren worden er ook kinderen met een MLK-beeld op Sjalom geplaatst.

**Twents Carmel College, locatie Lyceumstraat
Oldenzaal**

Type school: VMBO/HAVO/VWO school leeftijd 12-18 jaar.

Heeft een project gehad waarbij 25 boerderijen (let wel: ook ijs-, kaas- en zorgboerderijen) opgenomen waren. Het contact verliep prima. De school is daarmee zes jaar geleden gestart en heeft het vorig jaar beëindigd omdat ze weer andere projecten wilden uitvoeren.

Het project was bestemd voor leerlingen van 3HAVO.

De school betaalt geen enkel bedrijf. Alle bedrijven kregen na het bezoek van de kinderen een VV- bon als dank voor de informatie.

Het vervoer werd geregeld met fiets of bus, afhankelijk van de distantie.

Organisatoren van Boerderijeducatie- programma's

Evelyne Schreurs

Stichting Boerderijschool

Email: boerderijschool@tiscali.nl

Yvon Schuler

Orgyd procesadvies

Arnhem

Website: www.orgyd.nl

Email: info@orgyd.nl

Leerwerktrajecten

Trajectbureau Boer-en-Maat

Website: www.boer-en-maat.nl

Email: boer-en-maat@hetnet.nl

Jan en Erika Pijnenburg

De Wetering

Alphen a/d Maas